

SZÜLŐK LAPJA

FELELŐS SZERKESZTŐ:
SIKLAKI ISTVÁN

SZERKESZTŐSÉG ÉS KIADÓHIVATAL:
Budapest, VIII., József-körút 68, II. em.
Telefon: 37-6-16

FŐMUNKATÁRS:
HAVAS ISTVÁN

A családi hangulat mint környezeti nevelőhatás.

Írta dr. Tuszkai Ödön.

«Az egész világ csak hangulat», mondja a mi szomorú lírájú költőnk, *Reviczky* Gyula, akit a mai világ éppúgy elfelejtett, mint a vele rokonlelkű *Leopardit* az olaszok. Ez a siráta is a bánatos lelkű *Reviczky*nek, kinek halálos ágyánál jelen voltam a belgyógyászati klinikán.

Azóta sok esztendő telt el, mely idő alatt mindegyre jobban meggyőződtem ezen jelmondat igazságáról: «Ha álom az egész élet, akkor az álom hangulata adja meg annak savát, javát.»

Ha pedig nem álom, hanem valamelyes valóság az élet, akkor ebben a legnagyobb nevelői hatással az a környezet van, amelyben élünk. Ebben a környezetben pedig az a család, amelyhez lelkünkkel, vérünkkel tartozunk és amelyben kisgyermekkorunk első szemlélőképesége óta, valamint a rejtélyes és legtöbbször viharos lefolyású serdülő korunkban is lélekzünk, hat legmélyebben lelki konstitúciónkra. Ez pedig nem más, mint személyiségünk, mint jellemünk, mely sorsunkat irányítja, meghatározza.

A hangulat a családban a környezeti hatások összessége. Ez a hangulat pedig főbb vonásaiban két nagy csoportba osztható, ú. m. a külső vagy a belső eredésűekre.

Ha aktuális akarok lenni, akkor a külső eredésűek között a lezajlott nagy világháborút, a mögöttes országokban lejátszódó forradalmakat, trónok bukását, szörnyű gazdasági leromlást, ezzel együtt erkölcsi megingásokat kell felhoznom. Ha a háború semmire sem volt jó az említett következményekkel együtt, mert csak súlyosan vesztes fél maradt meg utána, akkor arra jó volt, hogy pedagógiai témák megbeszélésénél markáns példaképen hozzuk fel.

Ezek a külső hatások uralták természetesen és uralják következményeiben még ma is a családok hangulatát mindenfelé. Tele volt ez a hangulat bizalommal, reménykedéssel, hittel a győzelem iránt, határtalan áldozatkészséggel, a harcolóeszközök megteremtése céljából, a hősi halottak büszke megsiratása eseteivel... De nem ismétlem, hiszen még benne élünk az anyagi és erkölcsi összeomlás éveiben és nem tudjuk, elértük-e már a mélypontot?

Hogy az ilyen családi hangulatba beleszülető és benne gyermekeiket, serdülési korát eltöltő kisemberre milyen hatással van ez nevelői szempontból, annak elgondolását rábírom olvasóimra. És engem inkább az érdekel, hogy ezen kívülről jövő családi hangulat milyen változásokat okoz az ú. n. belső okok hatásaiban.

A számos belső ok ugyanis egész biztosan többféle, mint a kívülről jövő okok, amelyek a családi hangulatra befolyással vannak. Ezek közül csak egynehányat szándékozom felemlíteni.

Ha a szülők egyike vagy másika, vagy mindkettő pl. erősen vallásos, akkor természetesen a családi hangulat is az illető vallás jegyében nyert színezetét. Közelfekvő, hogy az ilyen hangulatban felnövő gyermek szintén tele lesz hittel és a hittel, aminthogy ezt gyakorlatban látjuk is.

Feltűnő azonban, hogy ugyanezen hangulatban, felnövő gyermekek között többen vagy túlnyomó számban, különösen fiúk között, egészen ellenkező, ellentmondó lelki hatások észlelhetők, mert nagyon sokan közülük cinikusak és a vallás iránt abszolút ellenséges hangulatban vannak beállítva. Mentől jobban kétségbeesnek emiatt a vallásos szülők és erőszakkal, sőt testi fenyegetéssel akarják vallásossá tenni a kis hitetleneket, annál biztosabban érik el ennek az ellenkezőjét.

Idetartoznak mindazon esetek, melyekben nem a szülő alkalmazkodik a gyermek egyéniségeihez és adottságaihoz, hanem mindenáron azt akarja kieroszakolni, hogy a gyermek alkalmazkodjék őhozzájuk. Sokszor megírtam és el is mondtam, hogy már az öt éves gyermek, de különösen a serdülő éles és kegyetlen megbírálója a körülötte élő nagyoknak, különösen a mindenható szülőknek, és mint ilyen nem egyszer jut azon tapasztalatra, hogy a szülők vallásos viselkedése és cselekedetei között nagy ellentét van.

Ha vallásos hajlamú a kisember, akkor ezt már nem szívesen észleli, kedvetlenül fordul el az ilyen tapasztalás képeitől és igen sokszor mély bensőséggel imádkozik, hogy a jó Isten igazítsa meg szülőiben ezt a kiáltó ellentétet: ilyenkor tehát a gyermek bensejében vallásosabb, mint a szülő. Mások azonban és különösen fiúknál, ha nem nagyon vallásos érzésűek és ilyen gondolkodású és életű iskolatársakkal, serdülőkkel érintkeznek, a szülők és a vallás legkegyetlenebb elítélése lesz az eredmény, mely, mint mondtuk, az erőszak és fenyegetés útján csak megnövekszik és egyszer, később, valamikor, talán váratlanul kitör. Ez rendesen a serdülés korában történik és nem egyszer lesújtásszerű váratlansággal, mert a gyermekek sokszor a szülők iránt érzett bizonyos fokú gyengédségből, máskor pedig a reájuk parancsolt: «tiszteled apádat és anyádat, hogy hosszú életű légy e földön» — folytán önmagukon való erős uralommal, szülőik iránt

engedelmes, jó gyerekek, amíg ezen szerepükből a serdülő kor rendkívül ingadozó hangulata által hirtelen ki nem zökkennek. Amit pedig most elmondtam, abból a vallásos családi hangulat nevelő hatása pozitív és negatív értelem-ben megkonstruálható.

A mindennapi észlelés szerint sokkal gyakoribbak azon esetek, amelyekben a családi hangulatot erős konzervatívizmus jellemzi. Szinte természetes, hogy a mindenkori gyermekeknél előbbi időben született és nevelkedett szülő egész életfelfogása más, mint a gyermekeké és még természetesebb, hogy a szülők a multhoz, annak életfelfogásához ragaszkodnak. Talán nem kell különösen hangsúlyoznom, hogy a szülőknek nem sikerül gyermekükből konzervatív életfelfogást kieroszakolni, mert ezeknek a szülők multja lehetetlen, képzelhetetlen és legfeljebb egy mese értékével bír. Igaz, hogy különösen arisztokrata családokban folyton ezen multra hivatkoznak és ebből akarják a jelen nagy erőnyeit kifaragni, de elfelejtik, amit *Napoleon* mondott magáról: «Je suis un de ceux, qui sont tout par eux-mêmes et rien par leurs aïeux.» Én azok közül való vagyok, akik mindent sajátmaguk által értek el és nem ősik útján.

Apponyi Albert írja «Emlékkönyv» című igen érdekes művében, hogy a családi hangulat őt mélyen vallássá tette, de nem konzervatív, mert ezt szülői nem is törekedtek beléje vinni.

Persze nem áll ez az egész meghatározás a nagy tömegekre, mert ezeknek még serdülő korukban is kitűnő az étvágyuk és több-kevesebb közönnyel, de elég csendesen átvonulnak ezen koron is, mégis azt kell mondanom, hogy a konzervatív családi hangulat szülők és gyermekek között a legnagyobb, sokszor tragikus összeütközésekre vezetett és nem egyszer volt oka annak, hogy a leszármazottak egész új életirányba indultak és hatalmas energiát fejtettek ki az ő életfelfogásuk diadalrajutása céljából.

E helyen fel kell említenem, hogy a vallásos és konzervatív családi hangulattal teljesen ellentétes, midőn a szülők egyike, rendszeren az apa, nagy progresszivistá, radikális gondolkozású, ellenzéki beállítottságú kritikus vagy forradalmár. Az innét fakadó gondolkodási mód és viselkedés, emberek, események megítélése, dicsőítése vagy kegyetlen leszidása, a haladás iránti áhitatos imádat vagy annak követelőzése adják meg együtt vagy külön a családi hangulatot. Az ilyen környezet hatása a gyerekekre és serdülőre rendszeren óriási és alkalmas arra, hogy a fejlődő ember lelki irányát fixálja, véglegesen megszabja. Az ilyen család hangulata állandóan változó, nyugtalan, kereső, elégtelen, midőn egyszer-másszor fokozódó lelkesültséggel, mely néha a hisztériás túlzásig megy, magasztal valamely embert vagy eseményt, máskor leszól, lebírál, lekicsinyel vagy szent haragra lobban és pusztulást jósol vagy ilyet akar egyeseknek vagy tömegeknek. Miután pedig minden kisebb-nagyobb esemény és politikum is erősen belekeveredik az ilyen mind e hangulatokra erősen beállított serdülő hangulatba, képzelhető tehát, hogy különösen milyen kitűnő «Resonanzboden» és milyen egészen ezen sajátságok keveredéséből kikerülő lelki irány jellem lesz még akkor is az ilyen serdülőből fejlődő ember sajátsága, ha esetleg mindezek adottságaival, lelki irányával, jellemével többé vagy kevésbé ellentétben volt.

Talán nem kell külön kiemelni, hogy az anyagi viszonyok szintén családi hangulat alkotói. A jó vagy legjobb mód ritkán termel igazságok kiküzdésére vállalkozó egyéneket, mert ez nem motívum, a kényelem pedig elpuhít, ellustít és ilyen szempontból öl.

Annál hatalmasabb a szegénység, a nélkülözés, sőt sokszor a nyomor, mint az éhség korbácsa, olyan családi hangulatok teremtésére, amelyből való kimenekülés szabja meg a gyermek, az ifjú törekvéseinek irányát.

Nem tudom, hány száz nagy férfiú, az emberiség szent haladásának munkásai élettörténetét tudnám ismertetni, hogy bebizonyítsam, milyen óriási a szegénység és az ezzel járó sok mindenféle más körülmény hatása a családi hangulat megteremtésére és az ilyen hangulatban növekvő kissebber és serdülő fejlődésére.

Amíg azonban egyrészt látjuk, hogy a nagyon jó viszonyok között élő és nevelődő emberek (*Meyerbeer*, *Goethe*, *Newton* stb.) is feljutnak a halhatatlanság piedesztáljaira, addig viszont be kell látnunk, hogy a rossz anyagi viszonyok által keletkezett családi hang nyomottsága nem mindig termel nagy férfiakat, hanem talán még sokkal több esetben az egész emberiségre, melyet nyomorúságuk okának tekintenek, haraggal, sőt olthatatlan gyűlölettel tekintőket. A szülők egyikében vagy az elődökében benn kellett lenni valamely hajlamnak a nagy jóságra és képességre, hogy egyik utódból kiváltsa, kinevelje, kiformalja ez a sok nélkülözéssel és szenvedéssel járó nyomott családi hang a nagy embert, a nagy asszonyt.

Ha azonban valamely részletesebb élettörténetben tanulmányozzuk például *Mereschkowskij* könyvét nagy *Napoleonról*, akkor látjuk, nem kis csodálkozással, hogy ez az adottságainál fogva is szeniális, határtalanul nyugtalan és munkaképes, betegesen ambíciózus ember talán sohasem éri el nagy, világraszóló sikereit, ha nem kerül nagyon nyomott és szegényes családi hangulatból a megvetés, gúny és nélkülözések szüntelen támadásai közé. Hogy milyen családi hangulat képződik ott, ahol pl. tekintet nélkül az anyagi viszonyokra, az apa erősen testi kultuszt űző férfiú, vagy ellenkezésképp, az egyik szülő, különösen gyakrabban az édesanya beteg, súlyos beteg, hosszú időn át, midőn is az egész család legjobb képessége szerint siet a betegség enyhítésére, egyik a másikat vigasztalja és felkelti egymásban a betegség javulásának, gyógyulásának reményét, mert az ilyen családi hangulat hatása a benne fejlődő gyerekekre legtöbbször rendkívül nagy és habár sok szomorú eséllyel és szenvedéssel összekötött, mégis általában lelki szempontból előnyös, mert jó embereket termel ki, kik meg tudják érteni a másik ember baját, bánatát, szenvedését (altruizmus).

Ha ilyenkor valamely szerencsés műtét segít a betegnek, akkor az eddigi családi hangulatba az orvosi tudomány és az orvos iránti hála és csodálat is beleszővi hangulatát.

Ugyancsak bizonyos jellemző hangulat van a hivatalnokok családjában, mely aszerint változik, hogy magánhivatalnok-e vagy állami. Mindegyik hangulatban a serdülő a feljebbállók iránt való erős és kegyetlen kritikát szívja magába, mert mire édesapja magas helyre jut, addigra már meg van szabva lelki irányja.

Ugyancsak volt alkalmam sok olyan családi hangulatot megfigyelni, melyet az apa hirtelen haragra lobbanó természete uralt legfőképpen és itt is kétféle hatást láttam a serdülőre. Vagy t. i. utánozta, mint erre hajlammal bíró, az édesapját, vagy pedig egész lelki erejével azon volt, hogy ilyenné ne váljék, hogy tehát magán uralkodjék. Ugyanezt mondhatom olyan családi hangulatokról, melynek vézes színezetét valamely szenvedély szabta meg, különösen az alkohol, a kártya, a feneketlen nyereségvágy, a mindenáron gyorsan való meggazdagodás vágya stb.

Az apa foglalkozása szerint beszélhetünk még például a kisiparosok családjának hangulatáról, melynek színezetét leginkább az adja meg, hogy a család fő csak rendkívül fárasztó utánjárások útján tud munkát szerezni, midőn is az óriási, sőt kétségbeesett versenyzés folytán olyan kicsiny árakat kell megszabnia, hogy akarva sem adhat jó anyagot. Persze ez nemsokára kitudódik és akkor ő kétségbeesett hangon védi ártatlanságát, állítván, hogy őt is megcsalták az anyagot eladók... Hogy kijuthasson valahogy a munkán veendő haszonnal, pl. mint építőiparos, mindig sokkal többet nyújt be az ajánlatban, mint

amennyi szükséges és így aztán feltűnő olcsó egység-árakat számíthat... szóval furfangosság, cudar verseny, csaláftintaság, kisebb-nagyobb csalás, mely dolgok a család állandó megbeszélése tárgyát teszik és így ezek szerint alakul a hangulat, melynek hatása a benne növekvőre, hogy általában kicsinyessé, ravasszá, trükkök és finták kieszelőjévé válik. Ugyancsak ilyenféle áll a kiskereskedőkre, hol még olyan elvek is elhangzanak, hogy: eladnak ők mindent, amit keresnek, akár van a raktárukon abból, akár nincs. Patkánymérget is árulnának, hacsak jó hasznuk lehet rajta. Az ilyen családi hangulatban főleg a haszonvádszát indítéka növekszik nagyra a gyerekekben, mely azután sokszor egész a kriminális fokig emelkedik.

Ugyancsak részletezhetnénk a földművesek, a kisgazdák családi hangulatát, mely megváltozik akkor, ha nagy városba kerülnek, azonban már mindezekből a példákban láthatjuk, hogy nemcsak a családfő foglalkozása, hanem az említettek kivül a családi hangulat kialakulására befolyással van a faji és felekezeti jelleg, a klíma, az ország nagysága vagy kicsiny volta stb., persze mindig olyképp, hogy ez a hangulat, mint mondtuk, sohasem egyetlen tényezőnek folyománya, hanem számos külső, és belső tényezőnek eredője. E mellett azonban mindig figyelembe kell venni a családban szereplő és különösen a hangadó tényező testi-lelki állapotát, élettörténetét és genealógiáját, nem is említve, hogy maga az életkor is milyen nagy szerepet játszik.

Ugyanezen tényezőket szem előtt kell tartanunk akkor is, ha az ilyen hangulatok, mint környezethatások, nevelői szempontból érvényesülnek, és éppen ezért távolról sem oly egyszerű az egész kérdés, mint aminőnek talán első pillanatban látszik.

Ami a családi hangulatot leginkább kialakítja és befolyásolja, ezt mi, orvosok látjuk akkor, mikor a szülők egyike vagy mindkettő kisebb vagy nagyobb fokban ideges. Azt hisszük ugyan, hogy csak az idegességre való hajlam és nem maga az idegesség örökölheto, de mélyseges meggyőződésünk, hogy ez a hajlam veszedelmes fokokat ér el ideges környezetben. Szomorúan mondom, hogy a családok túlnyomó részében, bizonyosan kilenc-tized részében, az ideges hangulat az uralkodó.

Dacára annak pedig, hogy az apa életgondja és küzdelme határtalanul nagyobb a mai súlyos időkben, mint azelőtt volt, mégis a súlyosabb eset az anya.

Igaz, hogy a háború óta «a veszedelmes béke elpuhító és elposványosító hatása folytán» óriási számú ú. n. hisztériások kipusztulófélben vannak. Az orvostanhang-
gatóknak ma már csak súlyos idegbetegeket befogadó klinikákon van alkalmuk hisztériás nőt látni, azonban annál elterjedtebb a nagyon ideges, neuraszténias nő. Arról, hogy mely nagy lelki hatás, milyen nagy inkongruenciák az élet, a reménység és a ténybeli házasság között, okai ezen állapotnak, nem kívánok e helyen tovább beszélni, csak megemlítem, hogy a házasság természetes és elvárható következményeitől, elsősorban a gyermek-
áldástól rémület és kétségbeesés tartja vissza az anyákat, sőt az apák sem nagyon örülnek ennek. Nincs is olyan sok sportszerűen házasságközvetítő család és nő a világon, mint azelőtt volt, hanem inkább *Sheridan* mondása járja: «A házasság ne legyen akaratlagos vagy — különösen nőknél — egyenesen életcél, hanem egy gallyak által eltakart gödör, amelybe beleesünk.»

Többször volt alkalmam elemezni az ideges házastársak lelki világát és így jutottam azon megállapodásra, hogy az ideges emberek hangulata a *pesszimizmus*. Talán úgy is variálhatnánk ezen mondatot, hogy az optimista életnézetű ember pedig nem igen lesz idegessé. Ezen gondolat felvetésével pedig eljutottunk a pesszimizma vagy az optimista családi hangulathoz, melynek, mint milliók hatása, az abban fejlődő gyermekekre óriási.

Igaz, hogy mind a két életnézet igen gyakran már örököltségen, adottságokon alapszik, de éppen ezért a pesszimizmusra hajlót a legsúlyosabb és a legtragikusabb konfliktusokra vezeti az ilyen családi hangulatban nevelődőt.

Elronthatja ugyan másrészt az optimizmusra hajló egyén derültségét is, szárnyait az emelkedésben és haladásban megnyírbálhatja, sokszor kitépheti, de az életküzdelem későbbi idejében az ilyen optimista mégis visszanyeri életkedvét, bizalmát a sikerekben, reményeit a jobb jövőben.

A most említett eseteken kívül a családi hangulatot természetesen erősen befolyásolja a *család anyagi helyzete*. Ennek sokszor hirtelen változásai és ezen változásokban a szülők viselkedése. Sok nagyot és szépet, de sok kicsinyeset és aljast is szedhet fel az ebben növekvő ember, főleg akkor, ha a tartós nyomorúságot pl. az előbb említett kívülről jövő hatások is kombinálják.

Amit itt megemlíteni szükségesnek tartok, az természetesen áll minden családi hangulat nevelő hatására, az t. i., hogy a gyermek a szülők viselkedéséből egész határozottan levonja meggyőződését, azt t. i., hogy a szülők viselkedése tettetés (pózolás, komédiázás) volt-e vagy egészen természetes és emberi. Ezen pontnál átmenyünk azután a nélkül, hogy a sok más, ezerféle hangulat példaként felsorolnánk, a szülők azon természetes nagy vágyakozására, hogy gyermekeik számára kedves, szép, meleg, természetes családi hangulatot teremtsenek, ha ezen hangulatnak, mint környezethatásnak, óriási jelentőségét felismerték. A ragyogó gyermekoknak egyik nagy feltétele ez, mely pedig az életküzdelmeknek a szép, jó és hasznos irányoknak diadalrajuttatásában egyik legnagyobb motívum.

Az volna tehát minden család egyik legnagyobb feladata, hogy ilyen nagyon szép és — mondjuk — nagyon hasznos hangulatot teremtsen és tartson fenn. Kétségtelenül legalább egy bizonyos fokig sikerül is ez, ha a házaspár ebben is megértik egymást és megfelelő összehangolással ezt a hangulatot vívják ki, mely azonban csak akkor lesz tartós és hatásos, ha nemcsak összhangban áll a gyermekek adottságainak hangulatával, hanem egyéb nevelési törekvésekkel is: ha sohasem szidják, fenyítik, gyanúsítják vagy ideges kitörésekkor lealázó jelzőkkel halmozzák el a növekvő kisembert, hanem kellő szigorral egyes tartós hibák iránt, egészbenvéve a gyermekek lelkének felemelésével, buzdításával és elismeréssel iparkodnak rájuk hatni.

Dacára, hogy az új nemzedék más világban született, mint mi és rájuk más szociális feladatok várnak, mint miránk, mégis, ha e bánásmódot elhibázzák a szülők, sohasem gyógyuló, mély sebet vágna a gyermek lelkén. Ez a seb később legfeljebb beheged, de ez a heg is fájdalmas, mint a régi lövészi sebek után maradó hegek és e fájdalmak mindannyiszor jelentkeznek, valahányszor az élet bármely szakában válságos helyzetben, elhatározó lépések felé akar indulni az ember.

Mindezen jelenségekről leginkább az újabb lelki elemző módszerek (pszichoanalitikusok) világosítottak fel minket, melyekből megtudtuk, hogy az ember egész életének hangulata a gyermekkori hatásokra vezethető vissza. Ezek a hatások önkénytelenek, tehát tudatalattiak a gyermekkor betöltött öt első évéig, azon túl mindegyre tudatosabbakká válnak és mint ilyenek, már ezen ifjú években, annál inkább a serdülő korban és később az ifjúkorban, erősen érzetik hatásukat.

Ezen elgondolásokat igen sokszor egyetlen vonással áthúzza, keresztelzi a szexuális élet fejlődése és sokszor nem sejtethető irányokba tereli azt, de egy bizonyos határig a helyes családi hangulat erre is lehet hatással, midőn megtanítja az embert, a kultúremlert, az önmagán való

uralkodásra és így az életritmus szabályozására. Veszedelmes dolog — mint előbb is említettük — a rossz színészek komé diaját s zása, mert ez sokszor, ha a fejlődő ember ezt felismeri, teljesen ellenkező hatásokat vált ki.

Legjobb volna tehát egy kedves, meleg, jóságos és derűs családi hangulat megteremtése olyképen, hogy már a házasság előtt lehetőleg tisztában legyenek a felek egymással abban az irányban is, hogy ha egyszer megfogy vagy elmúlik közöttük mindaz, ami *érzéki*, lesz-e bennük az egymás iránt érzett nagy megbecsülésnek és tiszteletnek sziklaszilárd alapú érzése. Ezt persze sokkal könnyebb tanácsolni, mint a gyakorlatban létrehozni, de annak dacára, hogy különösen az újabb idők házasságai, még a nagy néprétegekben is a legtöbbször spekulatív alapon kötöttek, mégsem lehetetlen a fentebbi irányban való meg gondolás és kiválasztás.

Nagyon sokszor csak a házasság későbbi éveiben ismerik meg egymást és jutnak arra, hogy el kell válniok, vagy arra, hogy csak most és ezentúl tudják egymást igazán szeretni és becsülni. Nem egyszer óriási csapások, küzdelem, nyomorúság, szerencsétlenség, mely közös volt, ébresztette fel és növesztette nagyra ezt az érzést, mely azután, ha ilyen borzasztó áron is, mégis alkalmas egy olyan rendkívül szép családi hangulat teremtésére, melynek környezeti hatása leírhatatlan nagy áldás a benne élő, benne fejlődő ivadéokra.

Egész cikkemben leginkább a férfivilág sorsával foglalkoztam, de ez a világért sem jelenti azt, hogy a családi hangulatnak nem volna környezeti nevelőhatása a benne nevelődő kisleányokra.

Ez a hatás a leánykák gyorsabb fejlődése folytán elég hamar és sokszor elég intenzíven mutatkozhatik, azonban a mi és az egész világ pedagógusainak megfigyelése szerint sohasem éri el a bevezettség azon fokát, mely a fiúknál, később a férfiaknál látható. Amikor azonban a kisleányok serdülési kora befejeződik, megindul egy egészen titokzatos, de a világ teremtése óta vezérlő hatást éreztető folyamat, mely a családi hangulat hatásától teljesen, vagy jórésztben függetlenül, a kisleánykát vezeti a nőies fejlődés csodálatos útjain. Hajadon, feleség és az igazán szent földi lény: édesanya lesz belőle s a családi hangulat összhangját és disszonanciáját egészen elfeledi. Egész tisztára nőies lelkét a gyermeknevelés nagy gondja köti le, melyet csodálatosan szép ösztönszerűséggel teljesít.

Persze azért az ilyen nagyszabású és bájos női lelkeken is meglátszik, a szakértő kiérzi a családi hangulat hatását,

és ez nem egyszer önkénytelenül a nevelő asszony rendszerébe is belépődzik. De sohasem lesz olyan végtelenül elhatározó, jellemre és sorsra kitörülhetetlenül a bélyeget reányomó, a családi hangulat környezeti nevelő hatása, mint a férfiaknál.

Mindezek ellenére azonban magára a családi hangulat kialakítására a nő, a feleség van inkább hivatva, mint a férfi. Ebben a nagyszabású hivatottságban pedig nem opportunizmus, nem tanulmányok és belátások az elhatározó momentumok, hanem a nő nagy, meleg lelke, az ő nőies egyénisége, az ő anyai szent szíve.

Tudom jól, hogy minden nőies hajlam dacára is kénytelen szegény mindegyre óriásibb számban kenyérkereső pályákra menni, és miután ezek a mai kijózanodott világ materialisztikus életfelfogásában születtek, tehát alkalmasak arra, hogy elsorvasszák bennük a nőiséget, melyről pedig Goethe írta: «Das weig weibliche zieht uns heran.»

Röviden összefoglalva tehát azt mondhatjuk, hogy a környezeti hatások között az önkénytelen, a sokszor észre nem vett, a sohasem akart hangulat a családban a leghatalmasabb nevelői hatást fejt ki. Ez a hangulat lehet exogen vagy autogen (külső vagy belső) eredésű, de az intenzív hatású a belső, míg a külső eredésű leginkább szociális természetű és csak komplikálja, csak beleszövődik a családi hangulatba.

Ezzel ellentétben a nevelés öntudatos és pozitív hatásokkal óhajt a gyermek és a serdülő adottságaival megküzdeni, de legtöbbször a családban uralkodó hangulat önkénytelen hatásainál kevesebb sikerrel.

Kötelesség tehát, ha csak lehet, általában egy kedves, meleg és szép családi hangulatot teremteni az abban élő ivadékok kedvéért és érdekében. Ez mindig az élet legkedvesebb emléke és egyik legnagyobb motívuma lesz, azonban ezt a hangulatot még az egyén adottságaihoz is kell alkalmazni tudni, hogy így az esetleges rossz hajlamokat megkisebbitse vagy eltüntesse, a jókat nagyra nvelje, erőssé tegye. A hangulatnak ez a kialakítása mesterséges úton, szerepjátszással a gyermek által való leleplezésének büntetése nélkül nem igen sikerül, és ezért inkább a házasság megkötése előtt kellene kimérni tudni, hogy az érzéki összeköttetés meglazulása vagy elmúlása után lehet-e, vagy lesz-e a kölcsönös mély megbecsülésen alapuló meleg szeretet a házastársak között, mely minden körülmények között alkalmas megteremteni a legnagyobb és leggyönyörűbb hatásokat a családi hangulat következtében.

BIZONYÍTVÁNYKIOSZTÁS UTÁN.

Írta Nemesné Müller Márta.

— Hála Istennek, a járvány miatt elmaradt a bizonyítványkiosztás! — Ezt a felkiáltást városszerte mindenki hallotta. Nemde szemérmetlenek ezek a mai diákok? Még a járványnak is képesek ezért a kis lélegzési idő miatt örülni! Csak a diákok? Én, komoly mamák és papák szájából hallottam ezt az ominózus felkiáltást egy véletlenül épp a járványszünet napján egybeverődött társaságban. És sok egyéb nem kevésbé feltűnőt. Egy igen jó benyomású házaspár keseregte el megbontott családi életük szomorú históriáját. Három fiúk, egyébként derék, jó gyerekek, semmiképpen sem állják meg a helyüket az iskolában. A bizonyítvánnyal folytatott harcuk teljesen felőrlí idegéletüket és hovatovább pokollá varázsolja azelőtt oly meleg otthonukat. Életük végül teljesen kibíratatlanná válik bizonyítványkiosztás után.

Szegény szülők, szegény gyerekek! Hát ennek valóban így kell lennie? Valami csak nincs rendjén az egész osztályzási rendszer körül! De erről ma nem akarok beszélni. Úgy veszem, hogy adottság, mint a jó idő, vagy a rossz idő, az árvíz vagy a földrengés. Pedig!

Családi iratok közt böngészve kezembe került egy németnyelvű, körülbelül száz év előtti évvégi bizonyítvány. Gyönyörűen kalligrafált írással leírja benne a derék professzor, hogy a nevezett diák rendes, derék fiú, szorgalmas és törekvő. Ezekben meg ezekben a tárgyokban excellál, de már bizonyos irányban nem mutat sok tehetséget. A gondos professzor pontosan körül is írja, hogy miben áll a tanuló gyöngéje?

Hát ilyen is volt már. A szülő ezzel a bizonyítvánnyal a kezében tudta, hogy mit csináljon. Ez a bizonyít-

vány emberi hangon beszélt hozzá s ő ennek az alapján emberi hangon tudta fiával is megbeszélni, hogy hogy lehetne a hiányokon segíteni?

Néhány évtized előtt is tudta a szülő, hogy mit tegyen. Tanum rá Mikszáth, Jókai, Vas Gereben s a magyar diák életének sok más rajzolója. Ha a tanuló jó kalkulust hozott haza, fejébe nyomta apja az obligát barackot, vagy talán meleg hangon azt mondta neki: Na fiam, neked most már aztán dukál az a hosszú nadrág!

S ha a diák szekundákat hozott, akkor is tudta az apa, hogy mit tegyen. Mondanom se kell, hogy akkor is «a nadrágra» került a sor. S azzal valahogy kettejük közt el is volt intézve az ügy. Ha volt pénze rá, kor-repetáltatta, ha nem, hát nem taníttatta tovább.

De ma? A szülő méltán teljesen bele van zavarodva az egész osztályzási kérdésbe. Minden bizonyítványkiosztás után ott feketélik a napilapok hasábján az öngyilkos diákok névsora. Isten ments, hogy a gyerek ne merjen hazajönni. Verni amúgy sem szabad, azt már sok szülő tudja és vallja. De mit tegyen? ne törődjön az egészszel? amikor amúgy is tele van aggodalommal gyermeke jövője miatt s úgy érzi, hogy az a legkevesebb, hogy kitűnő bizonyítványával az életbelépés első akadályait legyőzze.

Próbáljunk a kérdéssel a szülő szemszögéből szembenézni, talán mégis csak meg lehet ezt a kérdést többekévesbbé a szülő részéről is oldani.

Tanácsaim, sajnos, csak ott válhatnak be száz százaléig, ahol — meg ne ütközzenek rajta kedves olvasóim — a gyerekek még meg sem születtek. Ez legkevesbbé sem tréfa, hanem nagyon is természetes valóság. Mert ahol a gyermek nevelése kezdettől fogva elhibázott, ott hogyan várhatunk tőle kitűnő teljesítményeket? Néhány odavetett szóval inkább csak jelezve, emlékeztetem a szülőket a következőkre:

a) a túlkényeztetett, önállótlan gyermek nem bírhat elég erővel és felelősségérzettel a megkívánt kötelesség-teljesítésre.

b) A túlszigorúan tartott, megfélemlített gyermek önbizalom híján mintegy megbénul erejében, vagy — ennek számtalan formáját ismeri a gyermeklélektan — dac és bosszúérzések miatt «csak azért sem tanul».

c) Ha a két irány a nevelésben váltakozik, a gyermek lelki épségét teljesen tönkretetheti.

d) A testileg gyöngé, beteges gyermektől nem kívánhat a szülő többet, mint amennyire fizikuma képesíti. A nevelő ne feledkezze meg arról sem, hogy egy hosszantartó, átmeneti betegség mulasztásait nem minden tanuló tudja egymagában pótolni. Ez egyszerűen felülmúlja az erejét.

e) Sajnos, naponta megismétlődő gonoszság a gyermekkel szemben, ha azért büntetik, mert:

I. Szellemi képességei gyengék, amit ma már pontosan meg lehet és kell minden szülői hiúság ellenére állapítani;

II. mert a gyermeknek érzékszervei fogyatékosak, vagy idegbeteg.

Esetek, melyek a lehető legkorábban kezdett gyógy-pedagógiai gondozásra szorulnak.

Ezek nagyjában az általános és az egész egyéniségre nézve döntő szempontok. Lássunk már most egy-egy kikapott részletkérdést, amelyek szorosabban tartoznak a szóbanforgó tárgyhoz.

Még pedig kezdem annál az időpontnál, amidőn a szülő maga kezdi komolyan venni a dolgot, a négy elemi befejezte után.

Vegyük a legjobb esetet: a gyerek kezdettől fogva elsőrendű tanuló.

Hát erről is van valami mondanivaló? Azt hiszem, hogy van. A szülő természetesen örüljön a jó eredmény-

nek, de ne hajtsa túl a jó bizonyítvány értékét. Az ismerés erősebb erő, mint a gáncs. A gyermek görcsösen ragaszkodik s sikerhez, és ez lehet a veszte. Ugyanazon az emlékezetes összejövetelen szóba került két jó barát esete. Az egyik boldogan emlékszik vissza középiskolai éveire: Bandaéletre, sporteredményekre, sok kedves pajtásra. Ez az ember azok közül való volt, akik «éppen, hogy átcsúsznak». Barátja első eminens volt mindvégig. A középiskolára, mint egy fenyegető rémre gondol. Még ma is üldözik rémálmok, amelyekben ő az eminens, nem tud felelni. Ez szabály lenne? Korántsem. De nem is olyan nagyon ritka.

Elsőnek megmaradni néha túl sokba kerül, esetleg a gyermek testi-lelki egészségébe. Sok serdülőt a fejlődés nehéz időszaka teljesen levesz a lábáról. Az ilyennél áldás lenne a feloldó apai szó: egy-két kettes igazán nem a világ.

Vegyük már most azt az esetet, hogy a gyerek bizonyítványa jó közepes. A tanárok, akik utóvégre is nagyobb tanulmányon hasonlíthatják össze a gyermekek természetes képességeit, ezekkel a gyerekekkel általában meg vannak elégedve. És pedig méltán. Utóvégre is, bármínemű tömegvizsgálat alkalmával kitűnik, hogy legyen bár külső vagy belső, öröklött vagy szerzett tulajdonságról szó, a tömeg zöme nem tartozik sem a legelsőkhöz, sem a legutolsókhöz. A szülőnek ebben az esetben nem is azon kell tépelődni, hogy mért nem épp az ő gyereke az a bizonyos legelső az osztályban, hanem számot kell vetnie magában, hogy a gyerek általában úgy él-e, hogy az egészséges fejlődésének megfeleljen? Utóvégre, ha jó könyveket olvas, lelkes cserkész vagy ügyesen köt be könyveket — szóval, ha önképző foglalkozásai megfelelők s egyébként is becsületes, derék gyerek, igazán nincs ok az aggodalomra. De még csak a szidásra sem.

Ha már valakit kérdőre kell vonni ebben az ügyben, úgy ez alighanem inkább a szülő lesz, akinek amúgy is minden nehézségnél az az első feladata, hogy önmaga felé fordítsa a kérdést: vajjon nem én vagyok-e az oka? Vajjon hol vétettem el?

A lelkiismeretvizsgálat megkönnyítésére segíték a gyónó-cédula megszerkesztésében.

Minden nagy változás súlyos terhet ró a gyerekekre. Megkönnyítettük-e a más, sok idegen tanárral bíró, a gyermek jellegét kevésbbé tekintetbe vevő, idegen iskolába való átlépést? Persze jó dolog az, ha a gyerek segítség nélkül végzi feladatait. De a kezdet nehézségein mégis csak át kell segítenünk, kihallgatni, a munkát vele beosztani, megtudni, mielőtt már baj van, hogy bekapcsolódott-e a kis emberke új környezetébe? Talán még nem is igen tudja, hogy hogy kell tanulni, elemiben azt az igazi lecketanulást ma már kevés tanító kívánja meg. Ott kis baba módjára bántak vele, itt — mi türetagadás — majdnem, hogy egyetemi hallgatónak veszik, annyira rábízzák feladatai megoldását. Néha maga a tanulás nem is okozna olyan nagy nehézséget. Azon múlik, hogy a gyerek nem tud rendet tartani. Hol ezt felejt el, hol meg azt, s középiskolában ez már nem tréfa-dolog. Egy szó estefelé, hogy minden benn van-e a táskában, nem kellett-e valamit beszerezni, elvégezni, megszoktatja a tanulót arra, hogy maga is egy ilyen végső revíziót tartson kötelességlistája felett.

Van-e a gyereknek megfelelő helye, ahova holmiját testvérkéje maszatos kezei elől eltegye? Tiszteletben tartják-e munkaidejét? S végül is elég szabad ideje és szabadsága van-e ahhoz, hogy erőtlő duzzadva, jó kedvvel és frissen lásson a munkájához?

Lássuk most már a gyöngé tanuló esetét. Bizonyítványa rossz, bár bukásról éppen nincsen szó. Még nincs, de természetesen a rém örökké lesben áll: a további le-

csúszás veszedelme. A szülő ilyenkor rendszeren már egészen elveszti a fejét, a gyerek ellen tehetetlen harag fogja el, ami kettejük viszonyát teljesen elronthatja. Aminél nagyobb baj pedig a szülőre érzelmi, a gyermekre fejlődési okokból nem történhetik.

Keressük meg őszintén és objektíven a baj okait. Még az is felszínre juthat, különösen a nagyobb diáknál, hogy azért rossz diákja az iskolának, mert már olyan nagyon jó diákja az életnek. Egyéni hajlamai már nem tudnak megelégedni azzal a kis szabad idővel, amit a mindenirányban megfelelő tanulónak tanulmányai engednek. De valljuk be őszintén, ez a ritkábbik eset. S a főhibaforrást valahol ott kell keresni a már említettek között. S az ellenszert? Régi nevelési hibáknál, sajnos, már nem oly könnyű a hiba helyrehozása. Különösen nehéz a felnőttekkel bizalmatlan, ingerlékeny, belülről felkavart serdülőnél, aki, ha balsikerei vannak, ellenséget lát a tanároknak s úgy érzi, hogy már nem szeretik s nem értik meg szülei sem. A nevelőnek tehát első feladata, hogy a gyermek bizalmát nyerje meg ezen a téren. A bizonyítvány leggyöngébb pontjait próbálja egyszerű komolysággal megbeszélni a gyerekekkel. Ne tragikusan, csak komolyan. Érezze a gyerek, hogy a szülő sajnálja őt, nem pedig elsősorban saját magát. Igyekezzen a szülő a tanulóval közös értelemben rájönni, hogy mi a balsiker oka s próbálja a gyermeket rávezetni a főhibák kiküszöbölésére. Puhatozza ki, hogy miben fogadna el a gyerek szívesen támogatást anélkül, hogy az önértetést sértené, s kössön vele valamilyen becsületbeli szerződésfelét. Például állapodjanak meg abban, hogy a következő bizonyítványban egy könnyebben kijavítható hármassal kevesebb lesz. Ha a gyerek felbuzdulva fogadkozik, hogy neki egy hármasa se lesz, a szülő világosítsa fel arról, hogy egyszerre túlsokat elérni nagyon nehéz. Ha sikerül neki, annál jobb lesz, de elégedjenek meg inkább biztos kevéssel. Ha a javulás megindul, aztán majd már könnyebb lesz. Gyakran az ilyen «emberi hangú» kibeszélésből egészen meglepő dolgok sülnek ki. Így tudok egy esetről, ahol egy igen rossz tanuló kislány egész becsülettel kis tanuló lett attól kezdve, hogy a felelősséget ráhárították. Az anya túlzó lelkiismeretessége állandó hisztérikus hangulatot teremtett, s a közepes képességű gyerek ennek az állandó feszültségnek önkéntelenül ellenállt.

A szülőnek meg kell gyermekét figyelnie, hogy egyénileg tudja befolyásolni. Ha megvan a gyerekekben a jóakarát és nem sikerül előbbre jutnia, meg kell próbálkozni az iskolaváltoztatással. Az néha csodákat művel. Az iskolacserének még akkor is mentő hatása lehet, ha a másik iskola rosszabb vagy nehezebb. Mert a gyermeknek az új környezetben nincs meg «a rossz tanuló» híre, ami ellen bizony nagyon nehéz küzdeni. Elég baj az, hogy az iskola falain belül oly könnyen rásütik a gyerekre ezt a bélyeget; legalább a szülőnek kellene adaálni gyermeke mellé és amíg csak lehet, tartani benne a hitet, hogy egy kis lecsúszásért még nem rossz tanuló, még kiköszörüli azt a kis csorbát.

Őrt kell állania a szülőnek a kis diák mellett, hogy odáig ne jusson, amikor már jóformán nincs a felemelkedésnek lehetősége.

S ott kell állnia a kis diák mellett akkor, amikor az iskola falain belül igazságtalanság éri, amire kiforratlan, sebzékeny lelke talán kiengesztelhetetlen dacca felel. Hogyan, a szülő a tanár ellen foglaljon állást? Hisz ez a legnagyobb tekintélyrombolás!

Nézzünk szembe becsületesen a dolgokkal. A tömegiskola, tudjuk, szervezeténél fogva sok igazságtalanságot termel ki magából. Ha azonban megszoktattuk a gyermeket arra, hogy minden iskolai gondjáról-bajáról őszintén beszámoljon, úgy, hogy mi nekünk módunkban is legyen a tényállást tárgyilagosan megítélni, keresztülatunk a gyermek észjárásán és, ha kell, utánajárva a dolgoknak, kifürkészük, hogy valóban esett-e a gyereken sérelem? Hát igen, ezt mi a gyerekekkel őszintén megbeszéljük. De azt is megértettük vele, hogy milyen végtelenül nehéz a tanár helyzete. Amit a tanár s a szülő, sajnos, sokszor elmulaszt, hogy tudniillik beleélje magát a másik oldalon levő lelki világába, azt megtétetjük a diákkal. Ő maga szögél majd álláspontjához a legerősebb érvekkel. Azt is meg lehet értetni a felcseperedő tanulóval, hogy igazságtalanságot el kell majd az életben számtalanszor viselnie.

És el is tudja majd viselni, de — csakúgy, mint a felnőtt — csak akkor, ha akad megértő szív, amelyik ilyenkor híven kitart mellette. Valaki, aki bízik benne, hogy önbizalmát megtarthassa.

Valaki, aki akkor is kitart mellette, ha az iskolában a legvégsőig jutott, ha bukdacsolva, pótvizsgáza jut keresztül az iskolán.

Nem arra gondolok, ha baj van egy tárggyal, egy tanárral, egyszer egy incidens adódik, az még az előző csoporthoz tartozik.

Azokra a szerencsétlen megbélyegzettekre gondolok, akik, mintha csak azért lennének ott az utolsó padban, hogy mint a fekete a fehér mellett, azoknak az érdemeit még jobban kiemeljék, akiket jó sorsuk az első sorba juttatott. Vagy hát miért is vannak ott, mi hasznuk lehet abból a szomorú kálvária-járásból?

Az ilyen esetekben a szülői ház már egymagában ritkán tud segíteni. Ma már legalább is a fővárosban lélektanilag képzett tanácsadók állanak a szülők rendelkezésére, hogy segédkezet nyújtsanak. Forduljanak ezekhez a megértő tanácsadókhoz és kövessék utasításait.

Nekik ez a rövidke cikk egymagában nem mondhat elegendőt. Mert hisz ezekre a szülőkre nagy feladat vár. Azt hiszem, aki ezt a kis dolgozatot figyelemmel végigolvasta, már sejti, hogy mi lesz a feladatuk. Nem kevesebb, mint gyermekük újra megnevelése. De az már sokkal nehezebb az első nevelésnél. Nehéz, de nem lehetetlen.

Még a bukkott diák esete is csak nehéz, de nem tragikus. Tragikus csak az életben elbukott felnőtté.

S tragikus annak a gyermeknek a sorsa, akinek szülője ölbetett kézzel tudja nézni keserves vergődését, bár még lenne mód a megsegítésére.

S ha a szülők azt fogják mondani, hogy íme, minden felelősséget rájuk hárítottam, ahelyett, hogy a diákoknak is megmostam volna egy kissé a fejét, csak azt felelhetem: Ha majd a szülők helyett a kis diákoknak írok, ígérem, hogy az ő fejüket is alaposan megmosom.

A TÁPLÁLKOZÁS ÉS A FOGAZAT.

Írta: Oravecz Pál dr. egyet. tanársegéd.

Az emberi fogazat egyrészt a rágás mechanizmusát szolgálja, másrészt a hangképzésben vesz részt.

Jelen kis előadásomban a fogak szerepére, fontosságára a rágásban, tehát a táplálkozásban óhajtók rámutatni.

Az emberi fogazat élettani célját és szerepét röviden ismertetve, három főkérdésre kell válaszolnunk:

1. Hogyan kell fogainkkal rágnunk, tehát mik a rágás helyes módozatai és mik a hátrányai, ha ez nem tökéletesen megy végbe? (A rágás helyes mechanizmusa.)

2. Milyen fizikai sajátságokkal bírjon táplálékunk (nyers, sült-főzött; kemény-puha), hogy fogainkat a lehetőséghez képest épen, tehát szuvasodásmentesen tart-

hassuk meg az egész élet folyamán? (*A táplálék fizikai sajátosságai.*)

3. Milyen legyen táplálékunk vegyi összetétele, hogy fogainkat megfelelő tápanyaggal láthassuk el a szervezet fejlődése idején és felnőtt korban? (*A táplálék kémiai összetétele.*)

Az orvosi tudomány egyrészt a betegségek tökéletes gyógyítására törekszik, másrészt azt tűzi ki célul, mik azok a lehetőségek és módok, amelyekkel a *betegségeket megelőzhetjük*. A megelőzés: a *profilaxis* problémája az emberiség egészsége szempontjából legalább oly fontos, mint maga a gyógyítás. Ismeretes fogaink leggyakoribb megbetegedése a *fogszuvasodás*, köznyelven foglyukasodás s ritka ember az, kinek fogait élete folyamán ez a betegség meg ne támadná.

Az előbb feltett kérdésekre, tehát arra fogunk felelni, miképpen előzhetjük meg és csökkenthetjük a *táplálkozás keretén belül* fogaink leggyakoribb megbetegedését: a fogszuvasodást.

Az ember fogai a felső- és alsó állcsonton egy-egy sorban (*fogsor*) sorakoznak egymás mellé. A két fogsor együtt alkotja a *fogazatot*. Ezen fogak nem egyformák, hanem különböző csoportokat alkotnak, melyeknek külön megszabott élettani rendeltetésük van a táplálék megragadásakor és az emésztésre való előkészítésekor. E csoportok tagjai: a *metszőfogak*, a *szemfogak*, a *kis őrlőfogak* és a *nagy őrlőfogak* (zápfog).

Az ember *metszőfogaival*, azok metsző élével, melyek egymáson mint az olló szarai csúsznak el, elmettzi a nem túlságosan kemény tápanyagot. *Szemfogaink* különösebben ruganyos, szilárd tápanyagok felaprózására valók, s így a rágásban az ellenálló táplálék szétzúzására vesznek részt. Az ember *őrlőfogai* a legfontosabb szerepet töltik be rágáskor. Rágófelületük erős zománcréteggel és csücsökkel borított, a rágóizmok hatására — melyek közelében vannak elhelyezve, hogy nagy erő hasson rájuk — szilárd tápanyagaink szétnyomására, megőrlésére s esetleg a tápanyagokat borító kemény és emészthetetlen burok összezúzására képesek. Ezen *őrlőfogak többgyökerűek*, ami e fogak különös megerősítését szolgálja, a rágáshoz szükséges elmozdulások alatt.

A fogakat rögzítő *állcsontok* nem tömör, hanem rostos csontok, apró csontgerendák összetevődéséből vannak alkotva, szerkezetük tehát szintén alkalmas nagy erővel szemben való ellenállásra. (A csont szerkezete hasonló az elektromos vezeték tartó oszlopokhoz, melyek újabbban nem tömör vasból vannak öntve, hanem kis acéllemezekből egy oszloppá kovácsolva, ami az oszlop, tehát esetünkben a csont erejét, ellenállását fokozza.)

Fogaink *általánosságban*, úgy mondhatjuk, *szilárdan* ülnek csontos tokjukban, az állcsontokban, és csupán az állkapocs elmozdulásai révén egymáson elmozgatva vagy egymáshoz szorítva aprítják fel és rágják meg szilárd tápanyagunkat. A mozgás tehát az *állkapocsizületben* jön létre, melynek berendezése a különböző állatfajoknál mindig a táplálék minőségéhez igazodik. Az ember állkapocsizülete *vegyes táplálkozásnak megfelelően*: a ragadozók, a rágcsálók és a kérődzők izületének jellemvonásait egyesíti magában, ennek megfelelően képes táplálékát széttepní, mint a ragadozó, eldörzsölni, mint a rágcsáló és megőrlöni, mint a kérődző. Az előbb említett és e célra szolgáló fogak is olyan alkotásúak, hogy e különböző feladatokat teljes mértékben képesek megoldani.

A tapasztalat szerint *egyidőben csupán egyoldallal rágunk*. Emberek, kik egyformán tudnak rágni mindkét oldalt, e műveletet felváltva végzik, egyszer az egyik, majd a másik oldalon. Azonban nagyon gyakran csupán az egyik állkapocsféllel rág állandóan az ember, ami sokszor hibás megszokás dolga.

A rágás célja tehát a szilárd tápanyagok felaprítása,

megőrlése, azonkívül elkeverése a nyállal, hogy így részben felpuhítva a szájbán pépes falat támadjon, amely azután könnyen lenyelhető. Ez az emésztés egyik előkészítő mozzanata.

Mik tehát a tökéletes rágás előnyei és mi hátrány származik abból, ha táplálékunkat — bármi okból — megrágtatlanul nyeljük le és végül mik lehetnek a tökéletlen rágás okai?

Ha táplálékunkat *tökéletesen rágjuk* meg, tehát aprózzuk fel és úgy nyeljük le, ezzel *kémiai és fizikai célt* szolgálunk.

A *kiadós rágás kémiai haszna* az, hogy táplálékunk kellő mennyiségben keveredik a nyállal és így kerülvén a gyomorba, elősegíti az emésztést, főleg a szénhidrátok megemésztését a nyálban levő ptyalin hozzájuttatásával; a felaprózott eledel lényegesen meggyorsítja és megkönnyíti a gyomoremésztést, mert jobban hozzáférhetővé válik az emésztőnedvek számára.

Aki a rágás műveletét *nem tökéletesen végzi el*, az ok nélkül nagyétkűvé és falánká válik, túlterhelt gyomrá lesz és szervezete a táplálékot nem jól használja ki. A normálisnál hosszabb ideig tartó emésztés bágyadtá, álmosá teszi a tökéletlenül rágó egyént és a táplálék kihasználásának hiányos volta folytán, a mellett, hogy nagyétkű, mégis vérszegény, ideges, rosszültáplált benyomását teszi, telve gyakori gyomorpanaszokkal.

A *kiadós rágás fizikai haszna abban áll*, hogy nyálképző mirigyek fokozottabb mértékben működnek s a bőségesen termelődő nyálnak nemcsak az emésztésben van nagy haszna, hanem abban is, hogy a *nyál lemosó és a kiadós rágás lesúroló hatása* leghatékonyabb tényezői a fogak épségében maradásának.

Tudjuk, hogy a *leggyakoribb fogmegbetegedés*, a fogszuvasodás egyik alapfeltétele az, hogy *fogaink árkaiban* és a fogak között levő *hézagokban ételmaradékok* rakódnak le és ezen megrekedt ételpépek jó táptalajul szolgálnak a fogszuvasodást előidéző savtermelő (a fogzománcot kikezdő) baktériumoknak. A fogszuvasodás elleni küzdelemben tehát még a fogkefénel is hatalmasabb segítőeszközünk: a kiadós rágás és a vele kapcsolatosan fokozott nyálképződés. A rostos, rágós tápanyagok a fogak felületét mintegy lesikálják, a nyál pedig kiöblíti a fogak rágófelületén levő árkokat és a fogak között normális körülmények közt is meglevő hézagokat.

A fogszuvasodás kóroktanában a táplálkozás módján kívül (kiadós rágás, bő nyálképződés) fontos szerep jut *táplálékaink elkészítési módjának is*.

Vannak — az *elkészítés módja szerint* — *oly ételink*, melyeknek megrágása nagyobb munkát, tehát kiadós rágást kíván s melyek bőséges nyálélel választásra is ingerelnek, ezek a fog szuvasodását, lyukasodását gátolják, illetőleg keletkezését csökkentik.

Ily tápanyagaink a *kenyérháj*, melynek főleg étkezések után való rágása sok embernek jó szokása; a piritott kenyér, kemény gyümölcs stb. Az amerikaiak *rágógumija* is éppen pótolni akarja a puha ételek fogyasztása közben elhanyagolt rágómozgásokat.

Ezzel szemben *azok az ételek, melyek kiadós rágást nem igényelnek*, amilyenek pl. a pástétomok, omlós ételek, minthogy a száj különböző redőiben és fogak hézagaiban megrekedhetnek, lenyelésük nem tökéletes, bizonyos részletük a szájbán visszamarad, ott pang, bomlik s míg egyrészt baktériumoknak kitűnő táptalajul szolgál, másrészt bomlás közben oly anyagok keletkeznek, melyek a fog zománcát megtámadják és így a baktériumoknak a fog belső állományához szabaddá teszik az utat.

Hogy a kultúrebernél, főleg a táplálkozásban — az *ételek túlságos megpuhításában* — és így a hiányos rágásban kell keresnünk a fogszuvasodás nagymértékű emelkedését, arra vonatkozólag néhány vizsgálatot kell említenem.

Egy vad népfaj fogazatát vizsgálva (*Bunschli*) azt találták, hogy a kultúraltabb viszonyok közé került csoport fogai azért mentek inkább tönkre, mert bár a talaj-, vízviszonyok és tápanyagaik ugyanazok maradtak, de ételeik elkészítése annyira raffinálódott, hogy kétségtelenül abban kell megtalálnunk a kiterjedtebb fogszuvasodás okát. Hazánkban a nomád életet élő vándorló cigányok fogai — dacára, hogy szájhygiéniájuk szinte semmi — majdnem szuvasodásmentesek, mert félig nyers hússal, zöldségfélékkel táplálkoznak. (Kiadós rágás, keményállományú ételek.) A letelepedett muzsikus cigányok fogai viszont nagymértékben pusztulnak a megváltoztatott táplálék miatt.

A hiányos rágás tehát egyrészt emésztési zavarokat okoz, másrészt a fogszuvasodást segíti elő. Miután pedig a szuvas fog érzékeny lesz hidegre-melegre, édesre, lyukas foggal kevésbé fogjuk tudni megrágni ételeinket, hanem egészben nyeljük le azokat s ezzel a gyomoremésztést veszélyeztetjük. A mellett a fog szuvas ürege gyűjtőhelye lesz az ételmaradékoknak, melyek ott erjednek, rothadnak. A rothadási termékek undorító szaga kellemetlen magunknak és másoknak, az íze pedig az étvágyat rontja. A fog szuvas üregében a legkülönbözőbb baktériumok élőködnek, melyeket nyálunkkal lenyelünk. Ezen baktériumok közt számos olyan lehet, mely az emésztőcsatornán keresztül fertőzheti a belső szerveket.

Ez tehát egy *circulus vitiosus*. A hiányos rágás a fogszuvasodást segíti elő, a szuvas foggal, éppen fájdalmas volta miatt, viszont nem lehet tökéletes a rágás. S miután a rágás szempontjából nem közömbös, ezért gondoskodnunk kell fogaink épségbentartásáról, a beteg fogak gyógykezeléséről és a hiányzó fogak pótlásáról.

A tökéletes, kiadós rágás alapfeltétele a hiánytalan és egészséges fogazat. Minden fog egyformán fontos. Minden fognak — mint említettük — meg van a maga szerepe. Az egyik elmetszi, a másik megrágná a táplálékot, tehát egymást nem helyettesíthetik és nem pótolhatják.

A mellett a kiadós rágás megfelelő időt igényel. Vannak emberek, kik valósággal «hányják» magukba az ételt. Sokszor idegességből, sokszor mert napi elfoglaltságuk folytán akig jut pár pernyi idejük az étkezésre. A hiányos rágás ezen fajtára — amit szintén rendkívül hibáztatunk kell — nem akarunk részletesebben kitérni. Bennünket itt a hiányos rágásnak az a fajtája érdekel, amit szervi hibák: fogmegbetegedések, foghiány tartanak fenn.

Egy hiányzó fog — a rágás szempontjából — már két fog hiányát jelent, mert a hiányzó fog ellenlábasa (antagonista, vagyis az alatta vagy felette levő fog) nem vesz részt a rágásban.

Hibáztatnunk kell az állandóan egy oldalon való rágást is, legyen az akár hibás megszokás vagy okozza ezt egy szuvas fog, esetleg nagyobb foghiány. A rágás folyamata alatt a táplálék mintegy lesikálja a fogakat, tehát az ú. n. öntisztulást szolgálja. Azon állkapocsfél fogain tehát, ahol ezen öntisztítást a rágással nem végezzük el, az ételpép lerakódik, fogkőképződés látható, tehát kedvező viszonyok keletkeznek a fogszuvasodásra. (Ne felejtjük el, hogy a fogkőlerakódás az inylobosodásának, továbbá a pyorrhoea alveolarisnak, köznnyelven: a fogak meglazulásának, a foghússorvadásnak egyik kezdő feltétele.) Sokszor tapasztaljuk a gyakorlatban, hogy pácienseink egyik oldali fogsorán nagymennyiségű fogkő rakódott le a másik féloldali fogsorhoz képest, amiből egyoldali rágásra következtethetünk. Tüzetesebb vizsgálatra legtöbbször megleljük, hogy ennek oka a rágásból kiiktatott sorban levő szuvas fog, mely eleinte fájdalmas volt s ekkor a beteg önkénytelenül is az ép oldalán rágott, később — mikor a fog bele (idege) tönkrement, a fájdalom megszűnt — már szinte megszokásból is féloldalas maradt a rágás betegünkénél. Egy elhanyagolt, beteg fog tehát következményeiben kiszámíthatatlan károsodást okozhat a többi ép fogra nézve.

A hiánytalan rágás szempontjából — mint mondtuk — fontos tehát fogaink kelendő időben való kezelése és a lehető teljes számban való megtartása, vagy ha egyik-másik elpusztult, annak pótlása.

A fogak épségének ellenőrzését, a megromlott fogak kezelését már a zsenge gyermekkorban kell elkezdni. A kisgyermek tejfogai a táplálkozás szempontjából talán még jelentősebbek, mint a maradandó fogak, mert elvészések esetén — a maradandó fogak előbúvásaig — nem pótolhatók. A mellett a gyermek beteg foga számtalan veszélyt rejt magában. Ha fájdalmasá válik, nem tud vele a gyermek táplálkozni, ha lyukasan hagyjuk, állandó tenyészőhelye lesz a baktériumoknak. Ma már tudjuk, hogy a fertőző gyermekbetegségek, (diftéria, skarlát, továbbá a tuberkulózis mikróbai ott élőködnek a gyermek szuvas fogüregében és sokszor onnan indulva ki végzik el pusztító munkájukat. De tönkremenni se hagyjuk gyermekeink tejfogait, «hiszen másik nő helyette» megnyugtató felkiáltással. Ha idő előtt kihúzzuk a gyermek tejfogát, annak kára nemcsak abban lesz, hogy csak tökéletlenül fog tudni rágni, de abban is, mert az idő előtt kihúzott tejfog helyébe növevő maradandó fog ferdén fog nőni és hibásan állni a fogsorban. Ebből újra nagy kár származik a gyermekre, ha felnő, mert a hibásan vagy egymásra nőtt fogak közt könnyebben megreked az ételpép és gyorsabban lesz szuvas a fog, másrészt a ferdén nőtt fog rágófelszíne nem érintkezik tökéletesen a felette vagy alatta levő foggal és így a ferdén nőtt fog nem vesz részt a rágás mechanizmusában. A tökéletes rágás szempontjából tehát az idő előtt kihúzott tejfognak a gyermekkorban, de felnőtt korunkban is nagy kára lesz.

Tudjuk, hogy a rágás szempontjából minden fogunknak meg van a célirányos haszna, szükséges tehát, hogy ha elpusztultak, pótolassuk azokat. A rágás szempontjából minden fog pótlásra szorul, ha hiányzik. És fontos volna végre odajutnunk, hogy a fogpótlásban ne a kozmetikai okok vagy hiúsági szempontok legyenek a legfontosabbak, hanem elsősorban a rágóképeség tökéletes helyreállítása.

A legtöbb ember resteli, ha hamis fogsora van, különösen, ha az lemezes fogpótlás (köznnyelven: kivehető darab), az ú. n. hidas fogpótlást, mely rögzítetten ül még meglévő fogainkon, kevésbé tartják dehonesztálónak. Pedig szégyen ebben legfeljebb abban van, hogy idejében nem kezeltettük, hanem annyira engedték megromlani fogainkat, — akár gyávaságból, akár tudatlanságból — hogy fogpótlásra szorulunk. Ne felejtjük el, hogy amint a gyermek tejfogai idő előtti kihúzásának is nagy kára van, — s ennek legtöbbször a gyermek szülei az okai — a felnőttkorban kihúzott fogak megpótlásával sem fogjuk a rágóképeségnek oly fokát visszanyerni, — legyen az bármiféle fogpótlás, — mint az a saját megmentett fogainkkal megmaradt volna.

A teljes vagy részleges foghiánnyal való vegetálás pedig mindig megbőszolja magát. A pépes ételek fogyasztása — foghiány miatt — az emésztőnedvek képződésében okoz zavarokat (nyálképződés csökkenése), tehát végeredményben gyomorpanaszokra vezet. Az ú. n. innyel való táplálkozás pedig az állandó nyomás folytán az iny alatt végigvonuló fogmedri nyúlvány teljes elsorvadásához vezet, aminek végeredményben az a nagy kára is lesz, hogy a fogmedri nyúlvány elpusztulásával még lemezes fogpótlás sem lesz alkalmazható.

«Mentsük meg tehát fogainkat», mondom én is, a közismert amerikai propaganda jelszóval, hogy táplálkozásunk első főmomentumát, a rágást elvégezhessük. Ne felejtjük el, hogy a kiadós rágás haszna nemcsak abban lesz, hogy táplálékunk felaprózva és a nyállal keveredve megkönnyíti az emésztést, továbbá, hogy a rágás mechanikus hatása az öntisztítást végzi el fogainkon, hanem abban is, hogy a rágás mechanikus hatására — hasonlóan

más állandóan működtetett szervünkhöz — fogazatunk, annak rögzítő apparátusa erősödik, ínyünk vérbő lesz, fogaink fokozottan tápláltnak, tehát a kiadás rágással nemcsak fogaink épségét, hanem erősségét is szolgáljuk.

A túlságosan megpuhított, kiadás rágást nem igénylő táplálékaink lehetnek részben az okai, hogy fogaink és állcsontjaink az idők folyamán visszafejlődtek. Fogaink kisebbek lettek, számukban megfogytak, állcsontjaink gracilisabbak és gyengébbek, mint őseinké. S hogy ezt a táplálkozás anyagának fizikai sajátosságai teszik, mutatja azon ausztráliai koponyalelet, — mely a jelenkorból származik — melyen az állcsontok hatalmasan fejlettek, a fogak erősek és épek. Ugyanezen koponyán a fogak erősen lerágódtak.

Önkénytelenül az a kérdés vetődik fel, hogy a túlerős rágás nem koptatja-e le fogainkat annyira, hogy az már a fogak épségének rovására történik. Erre nemmel kell válaszolnunk, mert a fogak túlzott kopásának okai: a fog-sorok hibás záródása (tête à tête-harapás), a puha fogállomány, zománchibák a rágófelszíneken és főleg olyan népfajoknál tapasztalhatjuk az erősen lekopatott rágófogakat, akik táplálékukba idegen anyagokat, például homokot kevernek. (Indián törzsek, eszkimók homokkal konzervált haleledele.)

Harmadik feltett kérdésünkre, hogy mivel kell táplálkozunk, hogy fogainkat megfelelő tápanyaggal lássuk el, a szervezet fejlődése idején és a felnőtt korban, a következőkkel válaszolhatunk:

Nem szabad elfelejtenünk, hogy táplálkozásunkba nemcsak azon anyagokat kell bevinnünk, melyek az életfenntartásra szükségesek, tehát amelyek a szervezetünkben állandóan lefolyó, lassú és közben elhasználódó anyagokat pótolják, hanem magukat a szerveket is állandóan utánpótlással kell ellátnunk. Hogy ezt például világosítsam meg; a szív, mely a legfontosabb életműködést, a vérkeringést végzi, szintén tápláltnak saját ereivel, a koszorúerekkel. A koszorúerek a szív izomzatához a legtisztább, a legtökéletesebb vért viszik, mert a szívnek munkájához erre van szüksége. Természetes, hogy a szív funkcióját nem fogja tudni tökéletesen elvégezni, ha sajátmagá táplálásában bármiféle zavar lép föl. Ugyanígy fogainknak, melyek a szervezet táplálásában a rágás mechanizmusát végzik el, állandóan táplálék-utánpótlásra van szükségük, hogy az egész élet folyamán lehető épen és erősen megmaradhasanak.

A táplálék anyagát illetőleg tudjuk, hogy a szervezetbe be kell vinnünk azon elemi anyagokat, melyekből a szervezet felépül és melyek az életfenntartását szolgálják és be kell vinnünk azon anyagokat, melyek az előbb említett elemi anyagokat képessé teszik arra, hogy a szervezet azokat felhasználja, magáévá tegye. Minthogy a fog állományának mintegy 75%-át mészsók teszik, kétségtelen, hogy a szervezetbe bizonyos mennyiségű mészsót kell bevinnünk, melyből a szervezet a csontokat, így a fogakat felépíthesse. A természet kiválóan gondoskodik arról, hogy a csecsemő az anyatejével a legtökéletesebb táplálékhoz jusson, amennyiben az anyatej éppen annyi mészsót tartalmaz, mint amennyire a csecsemő szervezetének szüksége van. Hogy ez így van, azt legjobban az anyatejvel és a mesterséges táplálékkal felnevelt gyermekek fejlődési különbségén láthatjuk. Meggyőzők erre vonatkozólag Michel vizsgálatai, ki az anyatejvel való táplálkozás hatását gyermekeknél a fogszuvasodás elterjedésével kapcsolatosan vizsgálta. Kb. 12,000 nagyjában egykorú gyermeket vizsgált, kik közül 66% anyatejben nevelődött. Tíz hónapon túl anyatejvel táplált gyermekeknél 9%-ban, a hét hónapig szoptatott gyermekek fogain 13%-ban talált szuvasodást. 900 gyermek tejen és vízen nevelődött, ezeknél 22%-ban, 620 gyermeknél pedig, kik liszttel és vízzel tápláltattak, 27%-ban talált fogszuvasodást. Ez is

mutatja, hogy az anyatejben való táplálásnak milyen haszna van a fogak szempontjából.

Az anyatej mészsótartalma az anya szervezetéből vonatik el és így egész természetes, hogy ha az anya tápláléka nem tartalmazza az utánpótlásra elegendő meszet, úgy a szervezet onnan vonja azt el, ahonnan tudja, az anya csontjaiból, az anya fogaiból.

A természet mindig a jövőre nemzedék pártján van és akár az anya legyengítése árán is, az utódot akarja tökéletesen felépíteni. Talán ez a körülmény magyarázza a szoptató anyák különös hajlamosságát a fogszuvasodásra, mely rövidesen megszűnik, ha az anya táplálkozásában a megfelelő mészbevitelről gondoskodunk.

Melyek lesznek tehát azon tápanyagaink, melyek nagymennyiségben tartalmaznak meszet, melyre az ember szervezetében, csontjainak, fogainak csecsemőkorától egészen haláláig állandóan szüksége van?

A tejben bőségesen van mész. Egy félliter tejben annyi mész van, amennyi egy egész napra elegendő a felnőtt szervezet részére, mint utánpótlás.

A sajtban majdnem nyolcszor annyi mész van, mint a tejben. Étrendünkben tehát bőségesen éljünk sajttal. A konyhaművészet minden raffinériáját fel kell használnunk, hogy változatos formában a leggyakrabban fogyasszuk. (Tésztákon, főzelékféléken, levesben, mártás formájában, kirántott sajt, tiszta sajt, mint utóétek stb.)

A tojás sárgája, a szárított bab kitűnő mészforrás.

A nyers gyümölcsben és zöldségfélékben, továbbá a zöld, leveles főzelékfélékben igen tekintélyes mennyiségű mész van (paraj), úgyszintén a nyers saláta, a felszeletelt sárgarépa, fehérrépa és vörösrépa is bőségesen tartalmaz meszet.

A hántolatlan — tehát burkától meg nem fosztott — gabonaszemekben (búza, rozs, zab, kukorica) is igen nagymennyiségű mészsó foglaltatik, továbbá a csontok és fogak számára oly fontos: foszfor, magnézium és szilikátok. Az ember gabonafélék megőrlésekor azonban eldobja a búza legtöbb életet adó részét, a burkát, mely az ásványi anyagokat tartalmazó (korpá) és tulajdonképpen csak a hizlaló keményítőt tartjuk meg. Egyik legfőbb tápanyagunknak, a kenyérnek tehát ez a nagy hibája. Csak a Graham-kenyér (korpás barna kenyér) volna az, mely megfelelő mészsót tartalmaz és ez a fog szuvasodását azzal is csökkenti, hogy a jól kisütött kenyérhez erősebb megrágásával erős mechanikus hatást gyakorolunk a fogakra (lesúrolás) és bőségesebb nyálválasztásra ingereljük nyálmirigyünket. A fehér kenyérral való táplálkozás hátránya — azonkívül, hogy a mészsókat őrlésnél kivonják belőle — még az is, hogy a szájból visszamaradva tejsavképződés jön létre, mely a fogszuvasodás legerősebb faktora (savanyú szájíz kenyérevés után).

Az itt felsorolt tápanyagokkal szemben kevés mész van a húsból, a fehér lisztben, általában a mai őrlési technikával feldolgozott kenyérmagvakban, melyek feldolgozásuk közben mésztartalmuk legnagyobb részét elvesztik.

A mészbevitelben igen fontos szerepe van még az ivóvíznek is. Azt találjuk, hogy olyan vidékeken, ahol az ivóvíznek nincs meg a kellő mésztartalma (ú. n. lágyszivők), a fogszuvasodás hihetetlen mértékben elterjedt. Például Felső-Szilézia mészszegény ivóvízű községei lakossága már a 20—30 életév között nagyrészt fogatlan; tönkreteszi fogaikat a mészszegény ivóvíz folytán nagymértékben támadt fogszuvasodás.

Táplálkozásunkban, de főleg a gyermek táplálásánál, ha azt akarjuk, hogy erős csontozata és jó fogai legyenek, már eleve kell gondoskodnunk, hogy táplálékának és ivóvizének meg legyen a kellő mésztartalma s ha ez nincs meg, mesterségesen kell azt pótolnunk.

Azonban nem elegendő a mésznek egyszerűen a szervezetbe való vitele, mert ahhoz, hogy a szervezet fel-

építéséhez a szerves anyagokat így táplálékunkkal vagy a mesterségesen bevitt mészsókat fel is tudja használni, még egy más anyagra is van szüksége és ezt vitaminnak nevezzük. Különösen a vitamin teszi a szervezetet képessé arra, hogy a belé vitt különböző szerves anyagokat, így a mészsókat is magáévá tegye, felépítéséhez felhasználja.

A legutóbbi évek élettani kutatásainak eredményei azok, melyek kimutatták, hogy táplálékainknak van egy része: a vitamin, mely a szervezet egyensúlya szempontjából rendkívül fontos. Kémiailag ezen anyagokat pontosan definiálni nem tudjuk, de jellemző rájuk, hogy növényi esetedű anyagok s hogy labilisak, azaz kémiai vagy hőbehatásra könnyen bomlanak (hatástalanokká válnak). Benne foglaltatnak csekély mértékben a legtöbb tápanyagunkban, nagyobb mennyiségben különböző gabonafélék csirájában (rizs, búza stb.), egyes zöld főzelékfélékben (paraj), dúsan van benne éppen a mézfelvételt elősegítő csukamájolajban. Jellemző, hogy a vitaminok a napfény ibolyántúli sugarainak hatására (mesterséges napfény: kvarcfény), sok tápanyagunkban, így főleg a tejben hatékonyá, aktívává válnak.

Sajnos, a vitaminok aktivitásukat könnyen el is veszítik, kémiai és hőhatásra könnyen elpusztulnak: így többször felmelegített főzelékfélékben, a kémiailag kezelt (szóda-bikarbona, H_2O_2) vagy felfőzött tejben, tisztított és szagtalanított csukamájolajban, konzervhúsokban stb.

S míg bizonyos megbetegedésünkről pontosan tudjuk, hogy mily kémiai anyag hiánya okozza: így a vas hiánya a vérszegénységet, a méz és foszfor hiánya a csont és idegrendszer károsodásait, addig a vitaminok hiányából keletkező «avitaminozókat» pontosan kémiailag definiálni nem tudjuk, hanem azt mondjuk: «valami» hiányzik a táplálékból, amitől a szervezet megbetegszik és ez a valami: a vitamin.

Hogy egész primitíven érzékeltessem a vitamin lényegét, szerepkörét, szintén egy példával kell illusztrálnom: a kenyér tökéletes elkészítése élesztőt igényel. Élesztő nélkül is elképzelhető a kenyér, de ez nem lesz részünkre élvezetes és mint táplálék nem oly hasznos. A vitamin is körülbelül az, főtápanyagaink mellett, mint a kenyérben az élesztő.

A vitaminok táplálékunknak olyan faktorai, melyeknek hiánya jól jellemezhető károsodásokat idéz elő szervezetünkben. Az A- és D-faktor hiánya az angolkórt (rachitis), a B-faktor hiánya a beriberit (a hántolt rizsfogyasztás után), a C-faktor hiánya a skorbutot okozzák. Ezen avitaminozisos betegségek egyik fajtáját: a skorbutot, sőt a gyógyítását már régebben ismerték. Jellemző, hogy főleg hosszú tengeri úton konzervált hússal táplálkozó hajósok, háborúban katonáink, kik szintén konzervekkel táplálkoztak, kapták meg e betegséget, mely súlyos nyálkahártyavérzésekkel, a fogak kihullásával stb. jár. Bár az okát nem ismerték, gyakorlati tapasztalattá vált, hogy e betegségben szenvedők citrom nedvével való bőséges táplálkozás mellett szépen meggyógyulnak. Kétségtelen tehát, hogy a citrom nedvében feltétlenül meg kell lennie azon anyagnak, a vitaminnak — mely az élet fenntartásához és az egészség megőrzéséhez feltétlenül

szükséges s mely a konzervált húsból hiányzik, — s amelynek hiánya a skorbutot okozza.

Ezen régi tapasztalat alapján keletkezett elgondolás primitíven megmagyarázza a vitamin-elmélet tanát s a fogak szempontjából sem közömbös az, hogy gyermekeink és magunk is vitaminszegény vagy vitamindús táplálékon élünk.

Állatkísérletekkel igazolható, hogy vitaminszegény táplálékban tartott állatok állcsontjai és fogai — egyébként normális mézfelvétel mellett — mézszegényekké lettek, ami vitamin adagolásával kitűnően volt javítható.

Érdekesekek Melanby-nak ezirányban végzett kísérletes vizsgálatai. Vitaminhijasan táplált kutyák fogzatán azt észlelte, hogy: 1. a tejfogak későn esnek ki, 2. a maradandó fogak későn jelennek meg, 3. hibásak a fogak állásukban, 4. a fogak zománca hiányos és beteg, 5. a fogak vérszegények (pulpa anaemiás).

A gyermek fogainak helyes fejlődése szempontjából tehát szükséges, hogy bőségesen jusson főleg az A- és D-vitaminhoz (csukamájolaj, besugárzott tej: ergosterin), mivel a gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy bizonyos vitaminok, főleg az A- és D-vitamin hiánya az oka néha a késői fogzásnak és a fogzománc fejlődési hibáinak. A tüneteiben mindnyájunk előtt oly jól ismert gyermekbetegséget: az angolkórt, anyagcsere zavarnak — avitaminozisan — az A- és D-vitamin hiányának tartják s a betegségek e vitaminok adagolásával szépen gyógyul. Ez bennünket fogaink szempontjából annyiban érdekel, mert az angolkóros gyermek mézszegény és könnyen deformálódó állkapcsában fogai is hibásan és gyengén fejlődnek és kinöve, meggyöngítve zománchibákkal, a fogszuvasodásnak könnyebben esnek áldozatul.

Tápanyagaink tehát fogaink szempontjából legyenek változatosak, legyen bennük mindenkor megfelelő mennyiségű mézszó és ennek adaptálásához szükséges vitaminok.

Előadásomban ismertett helyes rágási mechanizmussal, tápanyagaink fizikális sajátágának helyes megválasztásával és fogaink felépítése szempontjából fontos tápanyagaink ismertetésével rámutattam arra, hogy a kiadós rágással és a racionális táplálkozással mi módon befolyásolhatjuk fogaink lehető épségbentartását.

Egymagukban azonban ezek még nem elegendők. Bármily erősek és ellenálló fogaink, táplálékaink közül nehezen volna egy is elhagyható, mely erjedésénél és bomlásánál fogva végeredményben a fogszuvasodás keletkezését ne segítené elő. Szükséges még, hogy — a kiadós rágáson kívül — ne hanyagoljuk el azon másik mechanikai eszközünket: a fogkefélést se, mely szintén egyik erős faktora annak, hogy a fogszuvasodás keletkezését a lehetőség szerint és tőlünk telhető módon lecsökkentsük.

Ha pedig az elmondottak alapján tekintetbe vesszük, hogy táplálkozásunk, életünk fenntartása okából mily fontos szerepet tölt be fogazatunk s így belátjuk, hogy fogazatunk nem mint külön szerv, hanem mint az egész szervezet egyik fontos tényezője tekintendő és ítélendő meg, úgy életünk lehető meghosszabbítása miatt is rendkívül fontos, hogy mindent tegyünk meg, ami fogaink épségét és megmaradását szolgálja.

A SZÜLŐK ÉS A TANÍTÓ MUNKÁJA.

Írta Súlyom János.

Tanítói pályámnak mindig kedves és felejthetetlen emléke marad az a délután, melyet a közelmúltban községünk egyik általános tisztelettel és becsüléssel körülövezett, a szó nemesebb értelmében igazi nagyszonya társaságában tölthettem.

Megérte családja fájának izmosodását, lombosodását,

virágba bomlását, termését. Az Ég gyermekekkel áldotta meg, akiket gondos szeretettel nevelt és tanított. Majd sorban szaporodtak az unokák; ezekben is, mint gyermekeiben, sok gyönyörűsége tellett, mert nevelésükben az ő és javakorában elhalt férje példájának útmutatása vált valóra.

Leánykorában a tanítónői pályára készült, s bár iskolához nem került, a családi tűzhelybe az iskola iránt bizonyos mértékű vonzalmat vitt magával. Az a négy esztendő, amit a tanítónőképző-intézetben eltöltött, elég volt számára, hogy beleélje magát a tanító hivatásába, értékelni tudja a tanítói munkát, tudjon abban gyönyörködni, meglessa annak szépségei mellett az iskola feladatai nagy jelentőségét. Ebből megérthető és magyarázható meg az a későbbi nagy figyelem és érdeklődés, mellyel iskolába járó gyermekei s aztán unokái tanulását kísérte.

Tájékozódott volt az iskola életének minden legkisebb mozzanatáról, személyenként jól ismerte különösen gyermekeinek valamennyi tanítóját, az iskolában is fölkereste őket a nélkül, hogy zavarta volna munkájokban; gyakran látta őket otthon vendégeül, hogy a beszélgetések folyamán teljes és hű képet nyerjen gyermekeinek iskolai viselkedéséről, előmeneteléről. Elfogulatlan, tárgyias gondolkodásával mintegy ránevelte az ifjabb tanítókat arra, hogy gyermekeinek hibáit, félszégeit éppen olyan őszintén tárják eléje, mint jó tulajdonságaikat. Az iskolával és a tanítókkal szemben tanúsított ez a magatartása is csak fokozta a nagyasszony iránti közbecsülést. Lassanként kezdett szállóigévé válni: a mi nagyasszonyunk az iskola legjobb barátja.

Ez nem is volt csoda, mert nemcsak a maga házánál, hanem bárkinél, ha látogatást tett, vagy társaságban vett részt, mindig úgy irányította a társalgást, úgy vitte a beszélgetés fonalát, hogy az észrevétlenül a gyermekekre, az iskolára terelődött, a nevelés-oktatás kérdései kerültek szőnyegre. S ha valaki az elől eltérni próbálkozott, azt azzal igyekezett megnyugtatni, hogy sohase sajnáljuk azt az időt, melyet gyermekeink, más szóval jövődönk nevelés-oktatásügye megbeszélésére fordítunk, mert ezzel nem lehet eleget foglalkoznunk, ha akarjuk, hogy az ember mennél tisztább lelkiülettel, a jóság és igazság fegyverével mennél felvértezettebben haladjasson végig az élet útjain.

Az említettem szép délután is elemében volt a nagyasszony. A nála egybegyűlt társaság egyik tagja, ifjú édesanya, azt emlegette fel, hogy a szülőknek is kijut a munkából, különösen, míg fiak és leányaik beléphetnek a nyilvános élet előcsarnokába, az iskolába.

A társalkodás fonala hamarosan a nagyasszony kezébe került. A három kis gyermekes édesanyának a háziasszony igazat adott. Sőt elismételte maga is, hogy a szülők gondja már a gyermekek életrejövetelének első percével megkezdődik. Folytatódik és megnyilatkozik a gond a szerető ápolással, a dédelgetéssel, az első lépésnél, az első szónál, lelki életünk serkentetésénél. Csupa szeretet, gyöngédség, elnézés, gondozás veszi őket körül nappal és éjjel s szoktatja lassanként vágyaik korlátozására, a szülők kérésének, tanácsának, biztatásának meghallgatására, elfogadására és követésére.

Mennyi ügyesség, leleményesség és tapintatosság szükséges ahhoz, hogy a szülő a gyermeket a játékok tárgyaitól elvezesse a komolyabb foglalkozáshoz, a munka megkedveléséhez. A test szervezetét érintő, erősítő és fejlesztő szoktatásokkal és gyakorlásokkal a szülők párhuzamosan vezetik a gyermek lelki életének a kifejlesztését. A munkát kezdik az ismeret morzsáival, cseppjeivel. Ezek indítják meg értelmi működéseket, s nyitják meg érzelmi világukat, végül pedig ösztönszerű cselekedeteiket; ezeket az öntudat felébredésnek, s itélni tudásuk fejlődésekor felváltják a határozott célra törő, tudatos cselekvések.

Ezzel a pár nagy vonással megjelölt munka vezet be a szülői házban a tulajdonképpeni alapvető nevelő-oktatást, melyet azonban az édesanya és apa egymagában cél- és tervszerűen nem folytathat, teljesen be nem végezhet, mert sem elég idejük nincsen rá, sem minden szülő kivétel nélkül nem alkalmas annak keresztülvitelére.

A gyermek neveléséhez és oktatásához a családnak egész emberre van szüksége, hogy tekintettel a gyermekek korára és nemi különbségére és figyelemmel a társadalmi, egyházi és állami életben reájok váró kötelességekre, az ifjúságot erre felkészülten bocsássák el életútjukra.

A családot az észszerűsége, a maga korlátozottságán és elfoglaltságán kívül a társas élet rendje, meg az állam törvényei is arra kötelezik, hogy a féltő gonddal vezetett gyermeket egy időn túl elbocsássa kezei közül és kizárólagos gondoskodásának egy részét ruházza az iskolára. Ennek volt kezdet óta és marad mindvégig rendeltetése, hogy a szülők édes tulajdonának, a gyermeknek a családi tűzhelyen kívül való nevelését és oktatását úgy vezesse és irányítsa, hogy a felnőtt ifjú az élet minden viszonyában mint kifogástalan egyéniség teljesítse emberi és polgári kötelességeit.

Még ma is, amikor a szülők teljes bizalommal vihetik gyermekeiket az iskolába, vannak anyák és apák, akik némi aggodalommal kísérik oda fiaikat és leányaikat, arra gondolván, hogy vajjon képes lesz-e az iskola a maga kettős feladatát a nevelést és az oktatást, vagy más szavakkal a jellemnek és az értelemnek a fejlesztését úgy végezni, hogy azzal úgy a családnak, mint a társas életnek a kívánalmait, követeléseit kielégítse.

A szülők aggodalmaskodása nem alaptalan, mert bennök a gyermekek iránti el nem fogó féltő szeretet szólal meg. Aztán nem is olyan könnyű a nevelés és oktatás kettős feladatának a megoldása, melyet mindenféle jellegű és fokozatú iskolában a tanítótól, az iskola lelkétől várnak a szülők. Sokat követelnek tőle, mert a család is, meg a mind nehezebbé váló élet is mind többet kívánnak a tanítóktól. S követeléseikből sem az egyik, sem a másik nem hajlandó lealkudni.

A szülők a tanítóban, az elemi iskolától föl az egyetemig, egész embert kívánnak látni, olyat, aki tisztában van — a szakirányú oktatást sem véve ez alól — a tanítói munka legfőbb feladatával: az emberré fejlesztéssel. Nem vérbeli tanító az, aki nincsen tisztában az emberiség hivatásával, aki ezért nem tud lelkesedni; a jó tanító érzi is, tudja is, hogy neki a maga egész egyéniségét át kell adnia hivatása betöltéséhez. S az ő lelke ott benn az iskolában, sőt azon kívül is, nem uralkodásra, hanem szolgálatra hivatott. Gondolkozásában, érzelmei tolmácsolásában, cselekedeteiben kicsinyek és nagyok előtt egyaránt példáját kell bemutatnia az emberiségnek, a szeretetnek, a jótetésnek. A hivatásának szentelt tanítói élet csodás hatással van a fogékony gyermek és ifjú lelkére. A példa varázsereje nemcsak kivetkőzteti a gyermeket hibáiból, gyöngégeiből, hanem egyben fel is ruházza őt az emberszeretet mindenekét meghódító erényeivel.

Az emberszeretet alapja pedig a hazának és a nemzetnek a szeretete. Mennyi alkalma van a tanítónak arra, hogy hazája és nemzete szeretetét beoltsa tanítványai szívébe.

A gyermeket és az iskolát szerető tanító lelke telve van eszményekkel, megszerzésének útja nála is, mint tanítványainál is, a természet gazdag világán, beláthatatlan változatosságán át vezet. A természetnek az ismerete kelti fel a gyermekben a legnemesebb érzelmeket, nyújt élvezetet s okos figyelmeztetéssel elvezeti a tanulókat arra, hogy az ember gyakorta áll tehetetlenül a természet erőivel szemben és sejteti a végtelen erőt és hatalmat.

A tanító munkája, mint ebből a vázlatos reámutatásból is látható, sokirányú. Feladata és hivatása, hogy a gyermek értelmét fejlessze, érzületét nemesítse, s az akaratot csakis a jó, szép és nemes gyakorlására tegye mennél fogékonyabbá. Ennek a tanítói munkának az elvégzéséhez, sikeréhez, a lelki reátermettséggel, a nevelés és tanítás anyagában és módjaiban számos eszköz áll az iskola rendelkezésére.

A különböző iskolák tantárgyainak tanításmódjai meg-

annyi mesterség, melyet a gyakorlat az idők folyamán csak tökéletesebbé tehet és biztosíthatja az elért eredmény sikerét és fokozhatja értékét.

A tanító a maga tisztét annál méltóbban és ott tölti be a leghívebben, mennél jobban felkészült az iskolai ismeretek összes anyagára és tartalmára. Találó hasonlat ebben a tekintetben, hogy «mint az olvasó vagy zongorázó nem ér rá munkaközben a betűk, vagy billentyűk találgatására, hanem ezeknek a készségeknek be kell idegezve lenniök megfelelő szerveikbe: a tanítónak is teljes mértékben kell uralkodnia az iskolai ismeretek minden anyaga és teljes rendje fölött.» A legkisebb hiányosság, a készségtelenség bármely kis fogyatékosága a tanító tekintélyét csorbítja, gyengíti.

A tanítás anyaga, módszere mellett a tanítónak foglalkoznia kell a gyermekek egyéniségének megismerésével. A mai iskolai nevelés és tanítás már nem hagyja figyelmen kívül a tanuló lelki tulajdonságait, felfogó, érző és akaró képességeinek erejét, fokát.

En úgy tapasztaltam, fejezte be a nagyasszony nagy figyelemmel hallgatott, s a kedves női társaságra mind-

végig mély hatást gyakorolt tanulságos fejtegetéseit, hogy a mi iskoláink évről-évre jobban és jobban fejlődnek, erősödnek, tökéletesbülnek; a szülők teljes bizalommal küldhetik beléjük gyermekeiket, mert az otthonban, a családi tűzhelyben végzett testi és lelki építőmunka, az iskolában éppen olyan felelősségérzettel folytatódik tovább, mint az elkezdődött a bölcsőnél, a játéknál, mert tanítóink, az elemi iskolákban, a középiskolákban s a különböző szakiskolákban, sőt főiskoláinkban is hivatásuk magaslatán állanak.

A jó Isten megadta érnem, hogy gyermekeim mindenike kitaró szorgalommal tanult, sok örömet szereztek magukviseletével és előmenetelével. Irántuk való érdeklődésem folyamán számos kiváló derék tanítóval találkoztam, köztük több olyannal is, akik valósággal művészekké váltak a tanítói mesterségben, lévén a legtökéletesebb mesterség: művészet.

Ezek a kedves tapasztalások tettek engemet az iskolák legjobb barátjává, a tanítók őszinte hódolóivá.

Vajha minden szülő így látná és értékelné a kötelességét híven teljesítő tanító munkáját!

GYERMEKNEVELÉS ÉS ÁLLATKÍNZÁS.

Írta Rosznáky Mária

Még csak februárban vagyunk, de a Nap már rámosolygott öreg, füstös Földünkre s erdő, mező, udvarok, kertek, utcák, terek tele vannak tavaszt, meleget, szabadságot váró gyermekekkel.

S a kacagás, gondtalan gyermeki játék a mi lelkünkbe is belelopja magát s táguló tüdővel, ujjongva tör föl a remény:

— Tavasz van!

Új élet, új remény, új álmok, virágnítás, nyári napsütés, természetben bővelkedő őszi verőfény kacagása feledtetni a még el sem múlt tél sötétségét, dermesztő reménytelenségét.

Hej, pedig jaj nekünk, ha ez a korai kikelet rügyet fakaszt, mert még tél van; csalóka játék csupán a meleg, a napsugár...

S a szülő életében új élet, új álmok, virágnítás, nyári napsütés, természet, boldogulást ígérő remény a gyermek. Az a gyermek, akit kicsalt a napsugár, s aki éli a maga sajátos életét s akit, azt hisszük, ismerünk s mégis hány szülő kiált föl:

— Nem értem, miért tette, hogyan jutott ide?!

Fájó felkiáltása ez a csalódott szülőnek, akinek virágborult reményét májusi fagy vitte el.

Hát miért is, hogyan is jutott oda az a gyermek, ahová jutott?

Úgy, hogy nem óvtuk eléggé azoktól a káros hatásoktól, melyek azt a fejlődő, még ítéletet alkotni nem tudó lelket formálták.

E káros, romboló hatások között egyik legveszedelmesebb az állatkíznás, mely majdnem minden gyermek lelkében ott él s melyre tudatlanul sokszor a szülő neveli a gyermeket.

Egyszer — ugyanilyen koratavaszi időben — 10—12 gyermek játszott az utcán. Egy férfi — valószínűleg valamelyiknek az édesapja — nézte a «golfozó» gyermekeket. Mosolygott csetlésükön, botlásukon, biztatta őket, szóval jobban élvezte a játékot, mint maguk a gyermekek.

Az utca közepén sovány, lihegő, agyonhajszolt kutya lopakodott. Ijedten kapkodta fejét jobbra-balra.

A férfi egy halkat füttyentett, a gyermekek felütötték fejüket, a füttyöt tovább adták; a labda ott maradt el-

felejtve s a kis csapat máris a megrémült, menekülő állat nyomában volt.

A füttyre innen is, onnan is gyermekfejek bukkantak elő s a nyomorult állat most már körülfogva, felhúzott szájjal, fogait csattogatva, vérbenforgó szemmel lapult a kerítéshez.

A kis vandálok egy pillanatra meghökkentek, majd artikulálan ordítással, felemelt botokkal rontottak a védtelen állatra.

Az állat lelapult; lesujtott az első bot, majd a második, harmadik...

A kutya vonítva, morogva várt, aztán megkínozott, sajgó testének minden fájalmával és dühével a gyermekekre vetette magát s kapkodott jobbra-balra. Vérző kezek, lábak, ordító, fejvesztett gyermekesereg között ütött szét a kutya s amint a kör tágult, hatalmas ugrással kimenekült, de most már az összeverődött felnőttek vették üldözőbe:

— Üssétek agyon a bestiát! — ordították.

Az édesanyák pedig sírva ölelték, csókolták «szegény ártatlan» gyermeküket.

Rémes volt! S mi volt a legfájóbb? Nehéz azt megmondani!

A szülő csak kárvallott gyermekének sebesülését siratta; a megmenekültek hozzátartozói tanácsot adtak, hogy a Pasteur-intézetbe hogyan és miképpen vigyék be a megmartakat, no és hasonló rémesnél rémesebb történeteket meséltek ugyanilyen bestiákról.

Egy jó rész pedig még mindig a nyomorult állatot üldözte, és senkinek sem jutott eszébe azon gondolkodni, hogyan is történt a dolog, ki a hibás?

Pedig a tény az, hogy az ember, a felnőtt, a szülő hívta fel a gyermek figyelmét a nyomorult állatra s a gyermekesereg, mint jól betanult, sőt begyakorolt csapat — szinte kéjjel és gyönyörrel — cselekedett.

S azt a kivert kutyát, mely tudja Isten, hányadik hasonló hajszán ment keresztül, agyonverték; fejét a Pasteur-intézetbe küldték s az emberek azzal a jóleső érzéssel tértek nyugalomra, hogy a köznek micsoda szolgálatot tettek, mikor egy veszett kutyát agyonverték.

S no most nézzük a lelki motívumokat!

Belenéztek-e Önök, kedves Szülők, ilyen agyonhajszolt állat szemébe?

Ha lélekkel, érző szívvel néztek bele, akkor emberi, talán a saját meghajszolt, agyonkínzott életük tragédiáját látták ott égni.

Van-e szülő, van-e ember, akit ma az élet meg ne hajszolt volna, akit körül ne vett volna a kétségbeesés rémülete, akire le ne sujtott volna az Élet súlyos keze?

Nincs!

S mégis meggondolatlanul arra neveljük a gyermeket, hogy gyönyörrel sujtson le a megkínzott, tehetetlen, gyengébbre, üldözöttre, s mikor a felemelt kéz visszajuttatja a tanítóra, mi csodálkozunk.

Mert megértik-e, kedves Szülők, hogy ebben a kis történetben — mely valóban megtörtént — benne van az egyén, a család, s társadalom, a haza tragédiája.

Elenyészően kicsi az a veszedelem, amit a kutya marása okozott, de igenis helyrehozhatatlan a lélek megmetelyezése.

Márpedig megmetelyezzük a gyermeket az állatkínzásnak bármely formájával, sőt veszedelmet rejt a lelki fejlődésre, nemesítésre a növényvilág oktan puszttítása is, s minden alakban megnyilvánuló romboló, törni-zúzni vágyó cselekvés a lélek kinövése, melynek gyümölcse csak mérget rejtő lehet.

S mi volt a szülő indítóoka?

Semmiestre sem a rossznak tudatos akarása; meggondolatlan cselekedetével csupán csak újabb szórakozást, örömet akart szerezni a gyermekeknek, no... és talán saját magának is.

A legnagyobb veszedelem pedig abban van, hogy nem tudja és akarva, sőt felténe helytelenségére rá sem ébredve cselekedett.

Mert a legtöbb ember, amint tettének helytelenségét felismeri, meg tudja találni egy-egy tévedésnek, lelki kinövésnek okát akár saját magában, akár másban, máris mentve van, mert kerülni fogja azt.

Az ismeretlen azonban kerülni sem tudjuk, legföljebb az isteni Gondviselés menthet meg tőle.

Olyan az, mint midőn a tudatlan gyermek zombékos ingoványon játszik, s csak mikor elmerül, mikor menekülés nincs, ismeri fel vesztét.

Oda engednék-e, kedves Szülők, Önök gyermeküket arra az ingoványra játszani?

Ugy-e, nem? Vigyázzanak is rájuk, mert nemcsak ők, de a család is, mely őket nevelte, s elvész a társadalom is, mely ilyen egyénekből alakul.

Keressék magukban és társaikban a cselekedetek indító okait s a cselekedetek hatását figyelve, okulásukkal neveljék a gyermeket jónak egy eljövendő szebb jövő számára.

Jó ellenben az elfásult lélek nem lehet. Az állatot kínzó gyermek lelke pedig elfásult, sőt meg sem ismerheti más fájdalomt, mikor már a még nem is 3—4 éves síró gyermek kezébe oda adjuk a tehetetlen kis macskát, kutyát, mikor a nagyobb gyermeket rátanítjuk, hogy hozzanak madarat a kisebb testvéreknél.

Ekkor a gyermek a szeretet álarcá alatt agyonkínzza az állatot, örömet leli annak fájdalmas nyivakolásában, vagy legalább is nem érinti szenvedése s a sárgacsőrű, rémülettől pihegő kis madár éhenpusztulása legföljebb bosszúságot okoz, mert játéka odavan.

Az a kutyát üldöző gyermek meg talán a legsajnálattal teltebb, mert a kínzásra lelke már begyakorlott, amikor egy jelre egy szívvel, egy lélekkel, összetanultsággal törnek a meghajszoltra; mikor a felnőttől, az irányítótól kapják az indítást, s mikor csillogó szemük örömről beszél és felemelt öklük irgalmat nem ismerve, kegyetlenséggel sújt le.

S a rombolás tovább folytatódik az édesanya csókja-

ban, aki fiát, mint hőst, mint mártírt öleli magához, s betetőzést nyer a kutya hullájában, mert kegyetlensége egy megveszett állat elpusztításával a jótett és emberiségnek hasznohajtó cselekedet köpönyegébe öltöztetett.

Az állatkínzás különböző fajtáiban is bámulatos leleményességet mutat a felnőtt éppen úgy, mint a gyermek.

A láncravert kutyának, kerítés mögötti állatnak dühösítése mi más, mint állatkínzás? De állatkínzás a kalitkában tartott madár is, nem beszélve a kis, szűk, sötét, letakart kalitkákról, melyekről büszkén meséli az ember, hogy ezekben milyen gyönyörűen énekel a kanári.

Nem szorul magyarázatra, hogy a madárfészkek pusztítása nemcsak esztelenség, hanem a legnagyobb kegyetlenség is; a verem ásása, csapdák, lépvesszők felállításai ugyancsak állatkínzás.

Láttam továbbá fához kötött malacot, tyúkot, különösen kótlós, mely csirkéit hívva, véresre verte magát, láttam ősszel megkoppasztott libákat vérző, lelógó szárnyakkal kínlódni.

Ha ezt teszi az ember a hasznos állatokkal, mit tesz akkor a kártékonyakkal?

— Pusztítani kell — feleli a legtöbb, de hogy hogyan, és nagyon sokszor hasznosat és károsat egy köpönyeg alá véve pusztít, az természetes.

Hogyan pusztít tehát az ember és a gyermek?

A megsebesített, tehetetlen állat kínlódása nem érinti. Egeret «vízbe fojt», hol 3—4 napig kínlódik, élő cserebogarat cérnára fűz százként, hogy a kitűzött jutalmat megkaphassa, stb.

A legtöbb szülő természetesnek veszi, hogy gyermeke a légy, pók lábát kirángatja; cserebogarat, szarvasbogarat befog dióhéjba; sőt a szülő ebbe boldog gyermekkori emlékeit felújítva, tanítja gyermekét az állatkínzásra és eszméket ad újabbak kitalálására.

— Hja — mondja egy pár szülő — ha nem pusztítjuk a káros állatot, bennünket esznek meg!

Ebben igazuk is van, s pusztítani is kell, de nem kegyetlenséggel, gyönyörködve annak kínlódásában.

Az utcán egy törött szárnyú lepke mászott, meglátta egy gyermek.

— Nézd — mutatja anyjának.

— Ne nézd — felelt az okos anya — hanem taposd agyon. Ha segíteni nem tudsz rajta, váltsd meg szenvedésétől. És tanul meg azt is, hogy a kártékony állatot elpusztítjuk, de sohasem kínozzuk.

Egy négyéves kis gyermek az udvaron játszott; sikerült magához édesgetnie a különben óvatos macskát. Pár pillanat múlva azonban éktelen macskanyávogás, utána gyermekbőmbőlés riasztja ki a konyhából az ott foglalatostkodó édesanyját.

A gyermek vérző, végigkarcolt kézzel rohan anyjához s míg szeméből ökölnyi könnycseppek potyognak, kis szívének minden dühével tördeli:

— Büntesd meg, nagyon büntesd meg!

— Mit csináltál, haszontalan? — kérdi az édesanya, s feleletet sem várva, megpaskolja párszor a gyermeket. — A karcolást biztosan megérdemelted! — hozza meg az ítéletet.

A gyermekből újult erővel tör ki a keserűség, s míg édesanyja kimossa a sebet és bekötözi, nem is szűnik.

— Most már csend legyen — szól az édesanya — mondd el, mi történt!

— É... é... hén... én nem... is... bán... tottam... a cicát... csak... a... nyelét... fogtam meg... és... az... a buta... megkarmolt! — tesz panaszt a gyermek újból nekikeseredve.

— Nyelét? — kérdi elképpelve az édesanya.

— Igen, ... ti tanítottatok, hogy a lábasnak is... csak a... fület, vagy... nyelét... szabad... megfogni.

— Hja úgy! Értem már! Most magad káran tanultad

meg, hogy a cica nem lábas, s hogy annak nem nyele, hanem farka van, aminél fogva nem tanácsos felemelni, mert még rosszabbul is járhat!

S biztos vagyok, hogy az a gyermek nem is próbálkozott még egyszer a macska «nyelével», vagyis a gyermek az állatkínzás közben ért kudarccal s még jobban a szülő fenyítékével, hamarosan elveszti kedvét mindennemű állatkínzástól, s a szülőnek okos irányítása rávezeti a gyermeket az állatszeretetre.

Az állatszeretetet pedig kincs!

Nem túlhajtott ez a mondás, ha mérlegeljük, hogy az állat a gyermeknek első alattvalója, amelyen hatalmát, jóságát, vagy kegyetlenségét próbálja ki, sőt gyakorolja be.

Az állatban ösztönösen megnyilvánuló fájdalom, vagy életkedv ismerteti meg a gyermekkel először e két leg-hatalmasabb és életünk minden pillanatát átszövő érzését, továbbá a máson való uralkodásnak s mint kísérőjének, a zsarnokságnak bűnét, avagy az önmagunk meggyőzését és az irgalomnak, részvétnek erényét.

A beszéd nélkül cselekvő állat még a nagyobb gyermekhez is közelebb áll; ösztönös életnyilvánulásai érthetőbbek előtte, mint a felnőtt érvelései, mert hisz az ő élete is még csak alig-alig önmagára eszmélő cselekedetek sorozata.

S az így magára ébredő gyermek lelkében a bűn, sivárság, vagy az erény és kedvesség ver gyökeret, melyet később már nehéz kitépni, vagy meggyökereztetni.

Az állatkínzásra nevelt gyermek lelke, mint mondtuk, sívár, szeretetlen, mely gyermekségében az állat ellen fordul, felszédülésében szülőjének bánata, később önmagának és környezetének szerencsétlensége.

Az ilyen szegény gyermek mily szánalomra méltó, s mily szánandók azok, kik vele, mint felnőttel együtt fognak élni, hatalma alá kerülnek, s jaj lesz még annak is, akinek ő kerül uralma alá.

Mert jegyezzük meg, hogy jó vezető, irányító csak az lehet, aki engedelmes, munkás, lelkiismeretes alattvaló volt; viszont engedelmeskedni csak az tud, akinek lelke nemes, szíve tiszta és jó.

A gyermek lelkében pedig az első nemes érzés alapja lehet az állatszeretet; tanulhat tőle hűséget, ragaszkodást, hálát, szeretetet, sőt lemondást is.

Ismertem egy családot, hol a gyermeket a kutya tanította meg járni, az vigyázott minden lépésére, mert hisz a szülők reggeltől estig kenyér után jártak és sokszor óraszámra csak a kutya volt a gyermek mellett.

A gyermek a kutya bundájába kapaszkodva tette az első lépést s a kutya vitte később a gyermeket naponta világkörüli útjára.

Nehéz és felelősségteljes dolog volt ez, mert meredek lépcsőjű házban laktunk, honnét a kutya húzva, tolvaj, eléje állva, vagy feküdve hozta le a gyermeket és vitte is vissza. Nyári nap hevében együtt aludtak egy-egy árnyas fa tövében, vagy együtt mentek a Balatonba fürödni. A vízben el nem engedte volna a gyermek ruháskáját, s ha a kicsi nagyon is messze merészkedett, morogva húzta vissza, mintegy megdorgálva könnyelműségéért.

S mily kedvesek voltak, mikor a kicsi megkapta reggelijét, uzsonnáját!

A kutya türelmesen ott ült a gyermek előtt, a gyermek pedig minden falatot ketté osztott s bele-belepirult a lelkiismeret-furdalásba, mikor kedvenc ételére került a sor s a falatot úgy osztotta meg, hogy a nagyobb rész az ő szájacskájába vándorolt.

Megfigyeltem egy cica-mamát, mely lejtős út közepétáján elmerülve mosakodott. Kicsinyei az út legmagasabb pontján játszottak, majd egy nagyot gondolva, nekirugaszkodtak s anyjuknak rohantak. A két cica azonban

olyan hatalmas lendületet vett, hogy a lejtőn anyjukat is magukkal sodorták. Cica-mama a váratlan támadást nem tudva mire vélni, dühvel ugrott fel, körmeit kiengedve, szörnyű csapásra emelte pracliját, de mikor megismerte kicsinyeit, lábát leengedte s egy kedveskedő nyávogással most már nem a saját bundáját, hanem kicsinyeiét vette kezelésbe.

Volt egy hatalmas újfundlandi kutyánk, mely kis csirkéket nevelt. A tyúkanyó ugyanis a fekete pihés kicsiket elverte s ez a kutya nemcsak túrte, hogy csirkék hosszú szőrbe bújva melegedjenek, de sokszor óraszámra nem mozdult a kedvükért.

Ez a kutya volt gyermekéink leghűségesebb osztályosa. Csukta utánunk a nyitva hagyott ajtót, csupán annyi elégtételt véve, hogyha türelmetlenül szóltak rá, bevágta az ajtót, ha nyugodt hangon kapta a parancsot, csendesen tette be ő is. Játszott velünk bujócskát, labdázott, karikákat kapott el, sétáinkon vezetőnk volt, séta után bogáncssal teletapadt ruháinkat kitisztította, itt is elégtételt véve azzal, hogy mindegyiket külön megugatta, de lelki érzelmeinek mégis az utált rántott leves megugatásával adott legfrappánsabban kifejezést.

Egy kivert kutya udvarunkban talált menedéket s minden édesgetés dacára, két év után merészkedett csak be konyhámba s harmadik évben simogathattuk csak meg, s ma már a múlt minden emléke a kéményseprő és postásfiú meglátásakor ébred fel, kikre a régi gyűlölettel veti magát.

Ki tudja, milyen emlékek fűzhetik e kettőhöz!

S még mennyi, de mennyi színes emléket tudnánk mindnyájan elmondani, melyek gyermekkori élményekkel, állatok mókáival, játékaival, szeretetével, ragaszkodásával, vagy talán szenvedésével függnek össze. Mennyi nemeset lát, tanul a gyermek az állatok életében s lelki szeme itt szokik hozzá a látáshoz, hogy ne menjen el az erény, de a bűn mellett sem annak felismerése nélkül.

Állatszeretetre nem nehéz a gyermeket ránevelni, csak következetesség kell hozzá s az, hogy mi is szeresük az állatot s a kínzást soha egy pillanatig se túrjunk.

Volt egy kedves kis növendékem — a jó Isten most fogta le a szemét örök álomra — ki, mikor az osztályba léptem, kegyetlenül püfölte a társát.

— Mit csinálsz? — kérdeztem elhülve, mert nem szokta tenni.

— Állatot kínozott! — nézett reám tiszta gyermekszemével.

— Én nem — tiltakozott a kárvallott — én csak...

— Hallgass! Meg ne mondd önagyságának, mit csináltál! — vágott szavába a kicsi.

Mennyi jóság, mennyi szeretet volt a szavában!

Nemcsak az állatot sajnálta, de még nekem sem akart kellemetlen perceket okozni a kínzás elmondásával.

Szerető, tiszta kis szíve talán nem is volt a mai önző világba való!

Pedig ilyen lelkekre volna most szükségünk, mert a nemeslelkű, tisztaszívű, jó ember áldás önmagának, környezetének és hazájának, mert nemcsak maga cselekszi a jót, hanem nemes lelkületével környezetéből is kiváltja azt. Megismeri embertársa szenvedését, segítségére siet s önző, kapzsi módon sohasem fogja a maga hasznát keresni, hanem az igazság harcosa lesz.

Az igazságé, a könyörületé, a megértésé, melyek egyedül válthatják meg a mai önző világnak keresztjét s melyek egyedül érlelhetik gyümölcsbe a gyermekbe vetett hitnek és reménynek színes, csodás bimbóit.

Adja Isten, hogy mentől többen a hála könnyével szemükben boldogan és büszkén mondhassák:

— Uram, nekem megadatott e boldogság!

ARANY JÁNOS A JÓ POLGÁR.

Írta vitéz Torma Gábor.

A mult év őszén (1932. okt. 22.) volt ötven éve annak, hogy a magyar epikának legnagyobb mestere elköltözött az élők sorából. Illó dolog, hogy ezen a helyen is megemlékezzünk róla. Hiszen jó emberről, igaz emberről emlékezni öröm és boldogság. Hát még Arany Jánosról; erről az arany-emberről, bizonyára még ennél is több: nagy tisztesség, nagy tanulság, nemesedés.

Önkénytelenül is érezzük kicsiny voltunkat, mikor róla szólunk. De azt is, mennyire megfényesít, besugároz ennek a halhatatlan költőnek, nagy magyar embernek áldott szelleme, el nem fogyó, sőt inkább mindig növekvő, drága testamentuma, mikor vele foglalkozunk; tőle tanulunk s benne gyönyörködünk. Az ő lelkével kívánok most szólni kedves szülő-testvéreimhez. Ez az isteni szellem fényesítsen, sugározzon be valamennyiünket, midőn meggyújtjuk az emlékezésnek, a kegyeletnek és tisztességadásnak fákláját.

Ötven éve mult, hogy meghalt. De csak a teste. Szelleme mindig él, mert az örök szépnek, jónak és igaznak a nagyszerű hirdetője és megtevője volt. Látó szemünk nem látja, de lelkünk nagyon sokszor őbenne gyönyörködik, ővele érez. S méltán dicsekszünk Arany Jánossal a nagy világ előtt. Kint, külföldön védőnk és oltalmazónk. Most még inkább, mint életében. Vajha, minden magyar polgár ilyen harcos katonája volna a revízióknak! A magyar igazságnak, élniakarásnak és élnitudásnak, a nemzeti géniusznak tipikus megtestesítője Arany János. Folyton küzd értünk szellemfegyverével; véd a nemzeti irodalom, bölcsesség és igazság paizsával. És állandó hírharang minden országban a Duna—Tisza népéről: annak kultúrájáról, ezer esztendejéről. Ez Arany Jánosnak a külpolitikája. Most így mondhatnánk.

Idebet meg tanít, nevel, nemesít és szelidít bennünket: szilaj, pártos magyarokat. A kunyhótól a palotáig összefogja ezt a népet, hogy valóban egyé, harmónikus, alkotóvá tegye. Maga mondja: «Élni fog a nemzet, Amely összetart: Kit önvétke meg nem hódít, Nem hódítja kard.» (Egyesülés.) Ez meg a belpolitikája. De amint ezt nagyban a nemzetre vonatkoztatjuk, kicsiben tulajdonképpen egy-egy családra is áll. A családnak pedig kormányzója és miniszterelnöke mi vagyunk: apák és anyák. Arany Jánost, a világitótornyot gyakran nekünk, szülőknek kell helyettesíteniünk; különösen míg gyermekeink zsengekorúak. Nekünk kell ügyelni a családi békére, rendre és előmenetelre; a belső és külső jóhírré és becsületre. Íme, így válik a nagy példa, a nagy ember tényezővé a legegyszerűbb családban is, a szürke hétköznapiakban.

Milyen jó is, hogy adta az Űristen nekünk Arany Jánost. Adta ebből a magyar földből, hogy sok magyarnak reménysege, kitartása, erőssége, fényes csillaga legyen; nehéz, sötét éjszakákban.

Nem akarom itt életrajzát adni. Hiszen ismerjük azt. Kötelességünk tudni. Nem akarom esztétikai vagy irodalomtörténeti szempontból sem méltatni. Csupán mint jó magyar emberről, isteni múzsájú, munkás, igen egyszerű és szerény polgárról óhajtok megemlékezni röviden.

Arany János izzig-vérig magyar ember volt. Külső megjelenésében és belső, lelki mivoltában egyaránt. Vörösmarty, Tompa és Petőfi mellett kiváltképpen az ő érdeme a magyar nemzeti irodalom megteremtése. Milyen óriási, magyarságunkat egyesítő művészi és irodalmi teljesítmény volt az! Csak a nagy Széchenyinek és Kossuthnak politikai-társadalmi vívmányaihoz mérhető. Arany János felbecsülhetetlen szellemi hagyatékának, de magának az

embernek s legelső, legkitetszőbb és legértékesebb sajátossága a tökéletes, maradéknélküli magyar nemzeti volta. A nacionalizmus! Írásában, beszédében; ízlésében, versművészetében; ruhájában, szokásában; járásában, kelésében; mindenben, de mindenben magyar, magyaros volt. Idevonatkozóan többek között így ír: «Légy, ha bírsz, te világköltő! Rázd fel a rest nyugatot: Nekem áldott az a bölcső, mely magyarrá ringatott.» (Kozmopolita költészet.)

Ez pedig nem frázis. Ez az egész életén át szigorúan és következetesen megmutatott tanítása, példája nekünk is szól, mostani magyaroknak. Különösen nekünk! Az elmúlt szomorú idők figyelmeztetnek bennünket, de különben is minden jel arra mutat, hogy csak annak a népnek van élete, jövője az emberiség nagy családjában, amelyik sajátos nemzeti életet él. Kétszeresen áll ez a tétel a kisebb nemzetekre s így magyarságunkra is. Fájón ismerjük az internacionalizmus örületét. Vétőt kiáltunk neki! De szolgálai módon sem akarunk senkit kopirozni avagy vazallusi életet élni. Vajha megértené Arany János nagy tanítását, a nacionalizmust egész magyarságunk. Vajha családi és társadalmi, nemzeti, kulturális és művészeti életünkben: minden életnyilvánulásunkban érvényesítenénk is ezt a nagy elvet. Úgy bizonyára visszajönne a századok óta várva-várt, Mátyáséhoz, Nagy Lajoséhoz, Árpádházi nagy királyainkéhoz hasonló, egyetemes, dicsőséges magyar nemzeti élet!

Arany János másik kiváló tulajdonsága, — az embernek éppúgy, mint a költőnek, hiszen benne gondolat és tett, akarat és érzés csodálatos harmóniában volt — a vallásosság. Nemzetünk nagy tanítója, felkent királyi papja ő. Szellemalakja ott van minden iskolában és minden családban és szünős-szüntelen szőrja az ígét, az eszmét. Áldott hangja; komoly, pozitív hite; vallásos meggyőződése benne cseng minden imában és prédikációjában. «Drága kincs a hit, túrni és remélni megtanít.» Másutt meg így fejezi be hitvallását: «Gyermekszívvvel öntudatlan nyugszom meg a gondolatban, Hogy övéit el nem hagyja, ki mindnyájunk édesatyja.» (Fiannak. — Itthon.)

Bizony családi, társadalmi és nemzeti életünknek a vallás a másik nagyon fontos pillére. Ebben a tekintetben megint Arany Jánostól kell tanulnunk, fiataloknak és öregeknek egyaránt. Nem volt hitét fitogtató farizeus, mint ahogy az őszintén vallásos ember sohasem az; de nem is tartozott a sokat tudó vagy sokat mutató szakállas és pápaszemes bölcsök modern-pogány csoportjához. Talán mindnyájan elfogadjuk, kedves szülőtestvéreim, hogy nemzeti és nemzetközi bajaink egyik főforrása a hitelenség. Ez szülői aztán a tekintélytisztélet hiányát, a türelmetlenséget, bizalmatlanságot, végül is a háborúságot szülő és gyermek, testvér és testvér, nemzet és nemzet között.

Ítt van a recept a gyógyulásra. Vissza Aranyhoz! Többször forgassuk, jobban tanuljuk meg. Főképpen pedig kövessük élete példáját s így adjunk mi is hatékony példát gyermekeinknek.

A harmadik különösen értékes jellemvonása Aranynak, a polgárnak, a nemes egyszerűsége, meglepő tisztelteméltó puritánsága. Az, hogy ember tudott lenni mindig, minden körülmény közt. Maga mondja, hogy ez a legnagyobb dolog a földön. Igen! Embernek lenni, teljes embernek; mindenütt megállani tudni!

Otthon érzi magát legjobban. Egyik uralkodó érzése családjának szeretete, családjá körébe vágás, az ottani

megpihenés, felüdülés. «Itt enyelt, kis családom közt van az én jó világom; Kint borong bár a magasban, Itt örökké csillagos van. — Csillogó szem, mosolygó ajk, Ez az, amit szívem óhajt.» (Itthon.)

Lehet-e szebben glorifikálni a családot: annak tisztaságát, jóságát: a hű feleséget, ártatlan gyermekeket? Családjában körében pihente ki magát, ott frissült fel a haláláig dolgozó, nagyon sokat betegeskedő nagy ember. Milyen más a ma embere! Milyen sokszor elébe kellene állítani ezt a példát a mai kor mindig szaladó és mégis mindenünnen elkéső; páváskodó, zsúrozó, igényes, liberális és mégis mindig elégedetlenkedő gyermekének. Nem fut címek és elismerések, barátok és társaságok után Arany. A tollat is többször végképpen le akarja tenni, bár nagyon jól tudja, hogy missziót teljesít vele nemzete életében.

Betegsége mellett anyagi gondok is nem egyszerű nyomták. Különösen pályája kezdetén. De nem csüggedt. Kétféle életprogramja mellett: «Előtted a küzdés, előtted a pálya, Az erőten csügged, az erős megállja. — Tudod-e az erő kicsoda? Akarat, mely előbb vagy utóbb, de borostyánt arad.» (Domokos napra.) Máshol meg nemes egyszerűségéről, megelégedettségéről így énekel: «Egyszerű dal, egyszerű szív, lélek, Sorsosi az avatag fedélnek! — Földi ember kevéssel beéri, Vágyait ha kevesebb méri.» (Vágy.)

Az ilyen ember rózsák között jár, örömgyümölcsöket

szakajt mostoha viszonyok között is s a szebb, biztatóbb jövőt lelkében, cselekedetében hordja, fundálja.

Talán sikerült — ha néhány vonással is — megrajzolni az erős, nemzeti érzésű, vallásos lelkű, családját szerető, embertársait tisztelő, haláláig munkálkodó, megelégedett, nagyon szerény, nagyon becsületes magyar polgárt: Arany Jánost.

Szülőtestvérem! Ilyen a jó polgár, a jó hazafi, a jó magyar ember. Amit Arany tett, ahogyan ő élt, — mint a magyar társadalomnak egyik közkatona — azt mi is megtehetjük, úgy mi is élhetünk. S milyen nagy áldás az ilyen élet magunkra, családunkra! Igen, mert minden Demosthenesnél Szzebben beszél a tett. Oh, milyen más volna akkor családi és iskolai nevelésünk-oktatásunk; egész társadalmunk belső élete!

Egy-egy emlékezés — így ez is — valójában csak akkor értékes és gyümölcsöző, ha az elhangzottak, a leírt sorok — most az Arany János lelkével írottak — mint magvak a szívekbe hullanak, megfogannak és szép, gazdag termést hoznak.

Erre a nemes, nagy emberre — ki valóban úgy élt, ahogyan írt; azt az életet, amelyet hirdetett — másképpen, más elhatározással nem is emlékezhetünk. Őt másként nem is ünnepehetjük.

Adja Isten, hogy Arany János lelke lakozzék bennünk. Az ő bölcsesége, igazsága, tündöklő polgári erényei vezéreljenek mindnyájunkat a jobb jövő felé!

CSALÁD ÉS ISKOLA — NÁLUNK.

Írta Zolnár Aladár.

Sok szó látott napvilágot írásban az iskola és a szülői ház kapcsolatának szükségességéről. Sok — és talán ugyanannyi fajta — intézmény van működésben, hogy a két hatalmas nevelési tényezőt közelebb hozza egymáshoz. Nem szemrehányásképpen említem — de mi jobban ismerjük a külföldi intézményeket, mint a miénket. Nem mélyedtünk még el saját alkotásainkban.

Az ősi szokásait megőrző művelt kínait a társadalmi rendje kötelezi, hogy sajátmagát, tulajdonát leghetetlenebb módon lealacsonyítsa, ócsárolja. A megszólított idegen honfitársát pedig a legszebb szavakkal magasztalja. Mindenesetre önzetlen szokás, de mi mégse legyünk udvarias kínaiak. Fordítsuk hát magunk felé is egy kicsit figyelmünket. Én sem akarok ebbe az ősi kínai szokásba beleceppenni. Szeretném a mi intézményeinket is megmutatni úgy, ahogyan én látom.

Az iskolának és a szülői háznak kölcsönös összekapcsolása minden állam iskolapolitikai programjában benne van. Leginkább Németországban történt legzámosabb kísérlet. Mi sem mondhatjuk, hogy a kezdet kezdetén vagyunk. Még azt sem lehet mondani, hogy hátrább, mint Németország. Nehéz különben a kettő összehasonlítására alapot találni. Hiszen céljuk lehet egy, de nem egy úton haladnak. Olyan a kettő közötti különbség, mint a részvénytársaság és a magánvállalat között. Nem egyformán alkalmazhatók. Egyik beválik, a másik ugyanott nem használható vállalati forma. Egyiknek is, a másiknak is van előnye, van hátránya. Az összetett vállalat mozgása természeténél fogva nehézkes, a magánvállalat fürge, mozgékony. Az egyik nagy, általános érdekeket szolgál, a másik apró, törpe érdekeket. A céljuk mégis egy, mindkettőnek a termelés.

Ugyanezt lehetne elmondani a németországi és a mi iskolapolitikai intézményeinkről is. Mindkettő az iskolát és a szülői házat akarja egymáshoz közelebb hozni a nevelés érdekében. A német «iskolagondnokság», «szülői tanács» összetett szervek. Nálunk is voltak — csak polgári iskolákról beszélék — azelőtt összetett szervek, az iskolai gondnokságok. Ki is lehetett volna belőlük fejleszteni a mai német mintájú intézményeket. Helyette azonban nyomtalanul eltűntek. Nem is sok «vizet zavartak», vagy ha tettek is valamit, sokszor olyan «zavart» csináltak, hogy nem volt kívánatos működésük. Mindenesetre nagy hátrányuk ilyen szerveknek, hogy rajtuk keresztül kétségtelenül káros hatások juthatnak be az iskola területére. A mi iskolapolitikánk preventív

intézkedik. Kerülni akarja a káros behatásokat, a német szembezáll velük. A miénk nem állít fel külön közvetítő szerveket, hanem intézményesen gondoskodik, hogy a szülői ház és az iskola között közvetlen kapcsolat létesüljön. Létesít tanári fogadó órákat, hogy a szülő fölkereshesse az iskolát a gyermeke érdekében. Az órarend keretébe beállított osztályfőnöki órák szintén polgár az iskola és a szülői ház közötti jó viszonyt. Érdekesen világítják meg a szülői értekezletek az iskolapolitikánk helyes meglátását. Egy-egy szülői értekezletnek két része szokott lenni. Egy általános vita nevelési kérdésekről, helyi lehetőségekről és a másik részben az iskola és a szülő kölcsönösen felvilágosítják egymást a tanulóról. Az általános vitába a szülő nem, vagy csak ritkán szokott intenzíven bekapcsolódni. Az egyéni felvilágosítások annál keresettebbek. Ebből látszik, hogy a szülő nem érdekli az általános érdekű ügyek, azt hagyja hivatottabb egyénekre. Ösztönösen is megéri a pedagógus hivatottságát, a körültekintő és általános érdekű nevelési intézkedések létrehozásában. Jobban érdekli őt a tanuló egyéni szerepe az iskolában, mert közvetlenül az ő fiáról, leányáról, annak jövőjéről van szó. Az érdekli, hogy mit is tegyen az iskolával karöltve gyermeke érdekében. És valljuk meg őszintén, igazat adjunk-e a szülőnek? — Igazat. — Melyik szülő az, aki rajongva és átütő, általános érdekű elvekért és fia a mellett bukik, bukdácsol, holott egy szülői látogatás, beszélgetés, tanács esetleg segíthet a bajon.

A mi iskolapolitikánk érdekében tartotta a tanuló és a szülő közvetlen egyéni érdekét, ebben is keresi a kapcsolatot a szülői ház és az iskola között. Most aztán lehet szó róla, hogy a meglévő intézkedéseket hogyan lehetne a cél érdekében tökéletesíteni. Az érvényben lévő intézkedések közül a szülői értekezletek, a tanári fogadó órák, a tanulók osztályfőnöki óráit már említettem. Iskolapolitikánk legüdvösebb intézkedése még a szülői ház meglátogatása. Itt a munka az osztályfőnökre hárul. Mind együtt sok lehetőséget ad a tökéletesebb nevelésre. A kihasználás körül még egy kis baj van. A szülők még idegenkednek az iskolától, így az iskola nem tudja kihasználni a rendelkezésére álló eszközöket. Kötelesség hárul a szülőkre, az iskolára. A szülő előítélet nélkül közeledjék az iskolához. Az iskola pedig programszerű adatgyűjtéssel egészítse ki az iskolai tapasztalatait a szülői ház kimerítő ismeretével. A kölcsönös ismeret olyan erőt ad a nevelő kezébe, amely felér mindennel a gyermek jövője érdekében. Ez is a cél!